

CXLI. Maledictus omnis qui fecerit hæc.
 CXLII. Si custodieritis præcepta Domini, venient super vos benedictiones istæ.
 CXLIII. Si non audieritis, venient in vos maledictiones istæ.
 CXLIV. Vocavit Moyses omnes filios Israel, et dixit ad eos: Scitis quanta fecerit Dominus Pharaoni propter vos.
 CXLV. Quæ sunt absconsa Deo, quæ autem palam nobis.
 CXLVI. Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo.
 CXLVII. Ecce dedi ante oculos tuos vitam et mortem.

A CXLVIII. Et consummavit Moses omnia verba ista.
 CXLIX. Et vocavit Moyses Jesum, et dixit ei: Viriliter age, et convalesce.
 CL. Dixit Dominus ad Moysen: Tu dormies cum patribus tuis, et fornicabitur plebs hæc post deos alienos.
 CLI. Scripsit Moyses canticum hoc.
 CLII. Dixit Dominus ad Moysen: Ascende in montem Abarim, et morere ibi.
 CLIII. Benedixit Moyses homo Dei filios Israel.
 CLIV. Mortuus est Moyses in terra Moab.
 CLV. Et non fuit propheta in Israel sicut fuit Moyses.

INCIPIT

LIBER ELLE ADDABARIM

QUI GRÆCE DICITUR

DEUTERONOMIUM.

[T. I. C. I, Cap. I.] Hæc sunt verba, quæ locutus est Moses ad omnem Israel trans Jordanem ¹[h. in transitu Jordanis] in solitudine campestri [h. in campestri], contra mare Rubrum inter Pharan et Thophel et Laban et Aæroth, ubi auri (h. et abundantia auri) est plurimum: undecim diebus de Horeb per viam montis Seir usque Cades-Barne (h. undecim dierum iter de Horeb ad montem Seir usque Cades-Barne). Quadragesimo anno (Et factum est quadragesimo anno), undecimo mense,

¹ Hoc loco abutuntur Judeaster Aben-Ezra, ac Christianorum feces Hobbesius, Spinoza, et alii ejusdem audaciæ scriptores, qui præfracte negant Moysen totius Pentateuchi auctorem exstitisse. In quam sententiam abiire similiter Le Clerc, et Richardus Simon, qui cum in multis infensissime dissideant, in hoc tandem consentiunt, ut antiquissimam in Ecclesiam Dei traditionem, atque omnium animis persuasionem receptam convellant. Sed hujusmodi novatores profligat doctissimus scholiastes noster, apposite observans ex Hebræo legendum esse: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moses ad omnem Israel in transitu Jordanis.* Quod et in consequentibus tam admirabili diligentia annotavit ad tollendam ambiguitatem dictionis, *trans*, ut diceret non alia mente hæc ab eo fuisse scripta, quam ut doceremur singula Deuteronomii verba Moysen ipsissimum auctorem habuisse. Conferat lector curiosus caput istud primum, v. 1 et 5, cum iis quæ leguntur infra, capite tertio, v. 8 et 25: pervidebit statim particulam, *trans*, scholiis illustratam, ubi ad Moysen loquentem non potuit referri: intactam vero ac sine scholiis manentem, cum Mosi sermocinanti convenit. Precatur, verbi gratia. Dominum Moyses his verbis cap. III, vers. 25: *Transibo igitur, et videbo terram hanc optimam trans Jordanem, id est, terram Chanaan, quæ res-*

B prima die mensis, locutus est Moyses ad filios Israel omnia, quæ præceperat illi Dominus, ut diceret eis: postquam percussit Seon regem Amorrhæorum, qui habitavit in Esebon, et Og regem Basan, qui mansit in Astaroth, et in Edrai, trans Jordanem (h. in transitu Jordanis) in terra Moab. Cæpitque Moyses explanare legem (h. legem hanc), et dicere: Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb dicens: Sufficit vobis quod in hoc monte mansistis: revertimini, et venite (h. respicite, et

pectu Moysi loquentis erat trans Jordanem: quare nullum ibi appositum est scholion, nisi factum conspicitur v. 8 ejusdem capituli; quia reges Amorrhæi de quibus sermonem habuit Moyses, erant non trans, sed eis Jordanem respectu ejusdem. Quis credidisset aliquando profligatum iri Canone veritatis Hebræicæ audaculos nostri temporis scriptores, palmariumque quod putabant argumentum, veterum doctorum sententiis penitus fore dissolvendum? non est emitendum auctorem suppositi operis *De decem tentationibus in deserto*, quod inter Hieronymianas cripta editum est, multa fuisse mutuatum e scholiis Cononis Heb veritatis. MART.

— Sic enim vero habet Hebræus ad litteram, quemadmodum et Scholiastæ annotatum est בערך הירדן, *in transitu Jordanis.* Quod *trans Jordanem* retinuisse videtur ex veteri Latina interpretatione Hieronymusmi, nus equidem conveniat Moysi, qui nunquam eum amnem pertransiit. Proinde alii ex Hebrææ linguæ ingenio illud accipiunt pro *cis*, alii pro *ad latus*, sive *e regione*. Nec defuerunt qui e contrario ex ea particula contenderent, hunc textum ab altero post Moysen fuisse substitutum: quos inter Richardum Simonium haud plane merito Martianæus recenset et castigat. Nullum vero cavillationi locum Hebræum exemplar relinquit.

venite] ad montem Amorrhæorum, et ad cætera que ei proxima sunt campestria atque montana, et ad humiliora loca contra meridiem, et juxta littus maris, terram Chananæorum, et Libani usque ad flumen magnum Euphraten. En, inquit, tradidi vobis : ingredimini et possidele eam ; super qua juravit Dominus patribus vestris, Abraham, Isaac, et Jacob, ut daret illam eis, et semini eorum post eos. [B. I, C. II.] Dixique vobis illo in tempore : Non possum solus sustinere vos : quia Dominus Deus vester multiplicavit vos, et estis hodie sicut stellæ cæli, plurimi. (Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, et benedicat vobis sicut locutus est.) Non valeo solus negotia vestra sustinere, pondus ac jurgia. Date e vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes. Tunc respondistis mihi : Bona res est, quam vis facere. Tulique de tribubus vestris viros sapientes, et nobiles, et constitui eos principes, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios ac decanos, qui docerent vos singula. Præcepique eis, dicens : Audite illos, et quod justum est, judicate, sive rivis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum : nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est. Quod si difficile vobis aliquid visum fuerit, referte ad me, et ego audiam. Præcepique omnia que facere deberetis. [C. III.] Profecti autem de Horeb, transivimus per eremum terribilem et maximam, quam vidistis per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus Deus noster nobis. Cumque venissemus in Cades-Barne, dixi vobis : Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est nobis. Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi ; ascende, et posside eam, sicut locutus est tibi Dominus Deus patrum tuorum¹ : noli metuere, nec quidquam paveas. [C. IV.] Et accessistis ad me omnes, atque dixistis : Mittamus viros, qui considerent terram [h. ante conspectum nostrum], et renuntient per quod iter debeamus ascendere, et ad quas pergere civitates. (B. II.) Cumque mihi sermo placuisset, misi e vobis duodecim viros singulos de tribubus suis. Qui cum perrexissent, et ascendissent in montana, venerunt usque ad vallem Botri (h. usque ad torrentem Botri), et considerata terra, sumentes de fructibus ejus, ut ostenderent ubertatem, attulerunt ad nos,

¹ In editis legimus, *Sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis*, quod plures mss. codices sequuntur paucis omiseis, vel mutatis : aliquot enim habent, *patribus nostris* alii omittunt, *noster*, leguntque *Dominus Deus patribus tuis*. Canon pure legit juxta Hebræum. MART.

— Cum Vulgatis Urbina. ms. *sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis* : a quo Palatin. hoc uno abludit., quod *noster*, pronomen prætermittit.

² Idem Palatin. *noster*. Paulo post, juncto Urbinate, plurimum numero habet, *ipsi vidistis*.

atque dixerunt : Bona est terra, quam Dominus Deus noster daturus est vobis. [C. V.] Et nolulistis ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei nostri murmurati estis in tabernaculis vestris, atque dixistis : Odit nos Dominus, et idcirco eduxit nos de terra Ægypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quo (h. fratres nostri) ascendemus ? nuntii terruerunt cor nostrum dicentes : Maxima multitudo est, et nobis statura procerior : urbes magnæ, et ad cælum usque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis : Nolite metuere, nec timeatis eos : (C. VI.) Dominus Deus, qui ductor est vester², pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto, videntibus cunctis. Et in solitudine (ipse vidisti³) portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum [h. non habet, parvulum] filium suum, in omni via, per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. Et nec sic quidem credidistis Domino Deo vestro, qui præcessit vos in via, et metatus est locum in quo tentoria (h. castra) figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem et die per columnam nubis. (C. VII.) Cumque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus juravit, et ait : Non videbit quispiam de hominibus generationis hujus pessimæ terram bonam, quam subjuramento pollicitus sum patribus vestris, præter Chaleb filium Jephonne. Ipse enim videbit eam, et ipsi dabo terram, quam calcavit, et filius ejus, quia secutus est Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit : (C. VIII.) Nec tu ingredieris illuc, sed Josue, filius Nun, minister tuus, ipse introibit pro te. Huic exhortare et roborare, et ipse terram sorte dividet Israeli. Parvuli vestri, de quibus dixistis, quod captivi ducerentur, et filii qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur, et ipsis dabo terram, et possidebunt eam. Vos autem revertimini et abite in solitudinem per viam maris Rubri. Et respondistis mihi : Peccavimus Domino : (C. IX.) Ascendemus atque pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster. Cumque instructi armis pergeretis in montem, ait mihi Dominus : Dic ad eos : Nolite ascendere, neque pugnetis, non enim sum vobiscum : ne cadatis coram inimicis vestris. Locutus sum, et non audistis, sed adversantes imperio Domini, et tumentes superbia, ascendistis in montem. Itaque egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus (h. in monte et obviam) veniens persecutus est

³ Pluraliter expressa est hæc parenthesis in Canone ac plurimis aliis antiquissimis mss., scilicet, *ipsi vidistis* ; sed in hujusmodi lectionibus nulla contentio est : unde sanctus Hieronymus similem variantem lectionem psalmi LXXXIII exponens in epistola ad Sunniam et Fretelam, hæc habet : *Et quæso vos, inquit, ut hujusmodi ineptias, et superfluas contentiones, ubi nulla est sensus immutatio, declinetis*. Quæ propterea lectorem semel admonuisse visum est, ut sciat multa similia a nobis fuisse prætermissa. MART.

vos, sicut solent apes persequi, et cecidit de Seir usque Horma. Cumque reversi ploraretis coram Domino, non audivit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere. Sedistis ergo in Cades-Barne multo tempore. [C. X, Cap. II.] Profectique inde venimus in solitudinem, quæ ducit ad mare Rubrum, sicut mihi dixerat Dominus, et circumvivimus montem Seir longo tempore. [B. III.] Dixitque Dominus ad me: Sufficit vobis circumire montem istum: ite contra aquilonem, et populo præcipe, dicens: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau qui habitant in Seir, et timebunt vos. Videte ergo diligenter, ne moveamini contra eos. Neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest unius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. Cibos [h. Cibum] emetis ab eis pecunia, et comedetis: aquam emptam haurietis, et bibetis. Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum: novit iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, et nihil tibi defuit. Cumque transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestris de Elath, et de Asion-Gaber, venimus ad iter, quod ducit in desertum Moab. Dixitque Dominus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec incas adversus eos prælium: non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia filiis Lot tradidi Ar in possessionem. Emim primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, et validus, et tam excelsus, ut de Enacim stirpe, quasi gigantes, crederentur, et essent similes filiorum Enacim. Denique Moabitæ appellant eos Emim. In Seir autem prius habitaverunt Horim: quibus expulsis atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ, quam dedit ei Dominus. Surgentes ergo ut transiremus torrentem Zared, venimus ad eum. Tempus autem, quo ambulavimus de Cades-Barne usque ad transitum torrentis Zared, triginta et octo annorum fuit: donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus: cujus manus fuit adversus eos, ut interirent de castrorum medio. [B. IV.] Postquam autem universi ceciderunt pugnatore. [T. II.] locutus est Dominus ad me, dicens: Tu transibis hodie terminos Moab, urbem nomine Ar, et accedens in vicina filiorum Ammon, cave ne pugnes contra eos, ne movearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Lot dedi eam in possessionem. Terra gigantum reputata est: et in ipsa olim habitaverunt gigantes, quos Ammonitæ vocant Zomzommin, populus magnus, et multus, et proceræ longitudinis, sicut Enacim, quos delevit Domiuus a facie eorum, et fecit illos habitare pro eis, sicut fecerat filiis Esau, qui habitant in Seir, delens Horræos, et terram eorum illis tradens, quam possident usque in præsens. Evæos quoque, qui habitabant in Aserim usque Gazam,

A Cappadoces expulerunt: qui egressi de Cappadocia deleverunt eos, et habitaverunt pro illis. [h. Evæos quoque, qui habitabant in Aserim usque Gazam, Cappadoces qui habitabant in Cappadocia, deleverunt, et habitaverunt pro illis.] [B. V.] Surgite, et transite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Seon regem Esebon Amorrhæum, et terram ejus incipe possidere, et committe adversus eum prælium. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo, ut audito nomine tuo [h. ut audita fama tua], paveant, et in morem parturientium contremiscant, et dolore teneantur [h. contremiscant in conspectu tuo]. Misi ergo nuntios de solitudine Cademoth ad Seon regem Esebon verbis pacificis, dicens: [h.] Transibo per terram tuam, publica gradiar via: non declinabo neque ad dexteram, neque ad sinistram. Alimenta pretio vende mihi, ut vescar: aquam pecunia tribue, et sic bibam. Tantum est, ut mihi concedas transitum, sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir, et Moabitæ, qui morantur in Ar: donec veniam ad Jordanem, et transeam in terram quam Dominus Deus noster daturus est nobis. Noluitque Seon rex Esebon dare nobis transitum: quia induraverat Dominus Deus tuus spiritum ejus, et obfirmaverat cor illius, ut traderetur in manus tuas, sicut nunc vides. Dixitque Dominus ad me: Ecce cœpi tradere tibi Seon, et terram ejus, incipe possidere eam. Egressusque est Seon obviam nobis cum omni populo suo ad prælium in Jesa. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis et omni populo suo. Cunctasque urbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus et parvulis. Non reliquimus in eis quidquam, absque jumentis, quæ in partem venere prædantium, et spoliis urbium quas cepimus ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, et oppido quod in valle situm est, usque Galaad. Non fuit vicus et civitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis, absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus, et cunctis quæ adjacent torrenti Jebboc, et urbibus montanis, universisque locis a quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

D [Cap. III.] Itaque conversi ascendimus per iter Basan: egressusque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo. [h. cum omni populo suo] ad bellandum in Edrai. Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciesque ei sicut fecisti Seon regi Amorrhæorum, qui habitavit in Esebon. Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, et universum populum ejus: percussimusque eos usque ad interneccionem, vastantes cunctas civitates illius uno tempore [h. in illo tempore]. Non fuit oppidum, quod nos effugeret: sexaginta urbes, omnem re-

gionem Argob regni Og in Basan. Cunctæ urbes erant munitæ muris altissimis, portisque et vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et delevimus eos, sicut feceramus Seon regi Esebon, disperdentes omnem civitatem, virosque ac mulieres et parvulos; jumenta autem et spolia urbium diripuimus. Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem [h. qui erant, in transitu Jordanis]: a torrente Arnon usque ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, et Amorrhæi Sanir: omnes civitates, quæ sitæ sunt in planitie, et universam terram Galaad et Basan usque Selcha et Edrai civitates regni Og in Basan. Solus quippe Og rex Basan resisterat de stirpe gigantum.

[B VI.] Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath [h. ecce lectus ejus, ferreus est in Rabbath] filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus [h. ad cubitum viri]. Terramque possedimus [h. Hanc quoque terram, quam possedimus] in tempore illo ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, usque ad mediam partem montis Galaad, et civitates illius dedi Ruben, et Gad. Reliquam autem partem Galaad, et omnem Basan regni Og. tradidi dimidiæ tribui Manasse, omnem regionem Argob: cuncta Basan vocatur terra Gigantum. Jair filius Manasse possedit omnem regionem Argob usque ad terminos Gesuri et Machathi. Nocavitque ex nomine suo Basan, Avoth Jair, id est, Villas Jair [h. non habet, id est, villas Jair], usque in præsentem diem. Machir quoque dedi Galaad. Et tribubus Ruben et Gad dedi de terra [h. non habet, terra] Galaad usque ad torrentem Arnon medium torrentis, et confinium¹ usque ad torrentem Jebboc, qui est terminus filiorum Ammon, et planitiem solitudinis, atque Jordanem, et terminos Chenereth [h. et solitudinem atque Jordanem, et terminum de Chenereth] usque ad mare deserti, quod est salsissimum, ad radices montis Phasga contra orientem. Præcepique vobis in tempore illo dicens: Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hæreditatem, expediti præcedite fratres vestros filios Israel omnes viri robusti, absque uxoribus, et parvulis, ac jumentis. Novi enim quod plura habeatis pecora, et in urbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis, donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit, et possideant etiam ipsi terram, quam daturus est eis trans Jordanem: tunc revertetur unusquisque in possessionem suam, quam dedi vobis. [B VII.] Josue quoque in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus vester duobus his regibus: sic faciet

A omnibus regnis, ad quæ transiturus es. Ne timeas [h. Ne timeatis] eos. Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. Precatusque sum Dominum in tempore illo, dicens: Domine Deus [h. Domine, Domine], tu cœpisti ostendere sorvo tuo magnitudinem tuam, manumque fortissimam. Neque enim est alius Deus, vel in cœlo, vel in terra, qui possit facere opera tua, et comparari fortitudini tuæ. Transibo [h. Transeam, obsecro] igitur, et videbo terram hanc optimam trans Jordanem, et montem istum egregium, et Libanum. Iratusque est Dominus mihi propter vos, nec exaudivit me, sed dixit mihi: Sufficit tibi: nequaquam ultra loquaris de hac re ad me. Ascende cacumen Phasgæ, oculos tuos circumfer ad occidentem, et aquilonem, austrumque et orientem, et aspice: nec enim transibis Jordanem istum. Præcipe Josue, et corrobora eum, atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, et dividet eis terram quam visurus es. Mansimusque in valle contra fanum Phobor.

[T. III, B. IX, C. XII, Cap. IV.] Et nunc, Israel, audi præcepta et judicia, quæ ego doceo te: ut faciens ea, vivas, et ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum daturus est vobis. Non addetis ad verbum quod vobis loquor [h. quod ego præcipio vobis], neque auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis. Oculi vestri viderunt omnia, quæ fecit Dominus contra Beel Phegor, quomodo contriverit omnes cultores ejus de medio vestri. Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi usque in præsentem diem. Scitis quod docuerim vos præcepta atque justitias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus: sic facietis ea in terra, quam possessuri estis: et observabitis et implebitis opere [h. atque judicia, sic ut præcedit mihi Dominus Deus meus, ut facialis ea in terra quam possessuri estis, et observetis et impleatis opere] hæc est enim vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens et intelligens, gens magna [h. gens magna hæc]. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus [Vulg. tac. Dominus] Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, justaque judicia, et universam legem [h. juxta universam legem], quam ego proponam hodie ante oculos vestros [h. ante conspectum vestrum]? [B. X.] Custodi igitur temetipsum, et animam tuam sollicite. Ne obliviscaris verborum, quæ viderunt oculi tui, et ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos: diem [Vulg. a die] in quo steti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus est mihi, dicens: Congrega ad me

¹ Non *confinium*, sed *finium* habetur in Canone et aliis mss. antiquioribus, qui legunt sic, *medium torrentis et finium*: id vero in eundem sensum reddidit. MART.

— Ms. Urbinas, *dedit terram Galaad*. Mox *Palat.* aliique penes Martian. mss., *finium* pro *confinium* habent.

populum, ut audiant sermones meos, et discant timere me omni tempore quo vivunt in terra, doceantque filios suos. Et accessistis [h. Et accessistis et stetit] ad radices montis, qui ardebat usque ad cælum: erantque in eo tenebræ, nubes, et caligo. Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis. Et ostendit [h. Et annuntiavit] vobis pactum suum, quod præcepit, ut faceretis, et [h. non habet, et] decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. Mihi que mandavit in illo tempore, ut docerem vos cæremonias et judicia, quæ facere deberetis in terra quam possessuri estis. Custodite igitur sollicite animas vestras. [B. XI, C. XII.] Non vidistis aliquam similitudinem, in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel feminæ [h. sculptam similitudinem idoli, imaginem masculi, vel feminæ], similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cælo volantium, atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium, qui sub terra morantur in aquis. [B. XII.] Ne forte [h. Et ne forte] elevatis oculis ad cælum, videas solem et lunam, et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea, et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt [h. quæ divisit Dominus Deus tuus cunctis gentibus quæ sub cælo sunt]. Vos autem tulit Dominus, et eduxit de fornace ferrea Ægypti, ut haberet populum hæreditarium, sicut est in præsentis die. [B. XIII, C. XIV.] Iratusque est Dominus contra me propter sermones vestros, et juravit ut non transirem Jordanem, nec ingrederer terram optimam, quam daturus est vobis [h. vobis in hæreditatem]. Ecce morior in hac humo, non transibo Jordanem: vos transibitis, et possidebitis terram egregiam. Cave nequando obliviscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum: et facias tibi sculptam similitudinem eorum quæ fieri Dominus prohibuit: quia Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator. [B. XIV.] Si genueritis [h. Cum genueritis] filios ac nepotes, et morati fueritis in terra, deceptique feceritis vobis aliquam similitudinem, patrantes malum coram Domino Deo vestro, ut eum ad iracundiam provocetis: testes invoco hodie cælum et terram, cito perituros vos esse de terra, quam, transito Jordane, possessuri estis. Non habitabitis in ea longo tempore, sed delebit vos Dominus, atque disperget in omnes gentes, et remanebitis pauci numero [Vulg. *luc.* numero] in nationibus, ad quas vos ducturus est Dominus. Ibi que servietis diis, qui hominum manu fabricati sunt, ligno et lapidi, qui non vident, non audiunt, non comedunt, non odorantur. [B. XV.] Cumque quæsieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum: si ta-

¹ *Præter unum* habent exemplaria quædam mss.; in aliis legitur juxta scholion marginale Canonis. MART.

men toto corde quæsieris, et tota tribulatione [h. Si tamen toto corde et animo quæsieris eum... tribulatio h... [animæ tuæ. Postquam te invenerint omnia quæ prædicta sunt, novissimo tempore reverteris ad Dominum Deum tuum, et audies vocem ejus. Quia Deus misericors, Dominus Deus tuus est: non dimittet te, nec omnino delebit, neque obliviscetur pacti, in quo juravit [h. quod juravit] patribus tuis. [B. XVI, C. XV.] Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die quo creavit Deus hominem super terram, a summo cæli usque ad summum ejus, si facta est aliquando hujusmodi res, aut unquam cognitum est, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti et vixisti [h. et vixit]: si fecit Deus ut ingrederetur, et tolleret sibi gentem de medio nationum, per tentationes, signa, atque portenta, per pugnam, et robustam manum, extentumque brachium, et horribiles visiones, juxta omnia quæ fecit pro vobis Dominus Deus vester in Ægypto, videntibus oculis tuis: ut scires quoniam Dominus ipse est Deus, et non est alius præter unum ¹ [h. præter eum]. De cælo te fecit audire vocem suam, ut doceret te: et in terra ostendit tibi ignem suum maximum, et audisti verba illius de medio ignis, quia dilexit patres tuos, et elegit semen eorum post eos. Eduxitque te præcedens in virtute sua magna ex Ægypto, ut deleret nationes maximas et fortiores te in introitu tuo: et introduceret te, daretque tibi terram earum in possessionem, sicut cernis in præsentis die. Scito ergo hodie, et cogitato in corde tuo, quod Dominus ipse sit Deus in cælo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius. Custodi præcepta ejus atque mandata, quæ ego præcipio tibi: ut bene sit tibi [h. præcipio tibi hodie]. et filiis tuis post te, et permanear multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

[B. XVII, C. XVI.] Tunc separavit Moses tres civitates trans Jordanem [h. in transitu Jordanis] ad Orientalem plagam, ut confugiat ad eas qui occiderit nolens proximum suum, nec fuerit ei inimicus ante unum et alterum diem [h. nec fuerit ei inimicus ab heri et nudius tertius], et ad harum aliquam urbium posse evadere: Bosor in solitudine, quæ sita est in terra campestri de tribu Ruben: et Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: et Golan in Basan, quæ est in tribu Manasse. [C. XVII.] Ista est lex, quam proposuit Moses coram filiis Israel, et hæc testimonia et cæremonia atque judicia quæ locutus est ad filios Israel, quando egressi sunt de Ægypto, trans Jordanem [h. in transitu Jordanis] in valle contra sanum Phobor in terra Seon regis Amorrhæi, qui habitavit in Esobon, quem percussit Moses, filiique Israel ² egressi ex Ægypto. Possederuntque terram ejus, et terram

² Alius est sensus et interpunctio in editis atque in mss. codicibus. Solus Canon veritatis Hebraicæ,

Og regis Basan, duorum regem Amorrhæorum, qui erant trans (h. in transitu) Jordanem ad solis ortum: ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, usque ad montem Sion, qui est et Hermon, omnem planitiem trans Jordanem ad orientalem plagam, usque ad mare solitudinis, et usque ad radices montis Phasga.

Vocavitque Moses omnem Israelem, et dixit ad eum (h. ad eos): Audi, Israel, cæremonias atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, et opere complete. Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Non cum patribus nostris iniit pactum (h. pactum hoc), sed nobiscum qui impræsentiarum sumus, et vivimus. Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis. Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus. Timuistis enim ignem, et non ascendistis in montem, et ait: (B. XVIII.) Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. (1. Præc.) Non habebis deos alienos in conspectu meo. (2. Præc.) Non facies tibi sculptile, nec (h. non habet nec) similitudinem omnium, quæ in cœlo sunt desuper, et quæ in terra deorsum, et quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, et non coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus: Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa (h. non habet multa) millia diligentibus me, et custodientibus præcepta mea. (3. Præc.) Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra (h. non assumes nomen Domini Dei tui in vanum): quia non erit impunitus qui super re vana nomen ejus assumpserit. (4. Præc.) Observa diem sabbati, ut sanctifices eum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimus dies sabbati est, id est, requies Domini Dei tui (h. Septimus dies Sabbati est Domini Dei tui). Non facies in eo quidquam operis tu, et filius tuus, et filia, servus et ancilla, et bos, et asinus, et omne jumentum tuum, et peregrinus qui est intra portas tuas, ut requiescat servus tuus, et ancilla tua, sicut et tu. Memento quod et ipse servieris in Ægypto, et eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, et brachio extento. Idcirco præcepit tibi (h. Idcirco præcepit tibi Dominus Deus tuus), ut observares diem sabbati. (5. Præc.) Honora patrem tuum et matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vivas tempore, et bene sit tibi in terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. (6. Præc.)

isto in loco, velut in aliis sexcentis, fontis sui sensum fideliter reddit. MART.

— Nostri mss. *Filii quoque Israel, etc.*, cum Vulgatis.

¹ Editi, cum aliquot recentioribus mss. addunt hæc verba, quæ præcepit tibi Dominus: sensum quoque ejusdem versus aliter exprimunt: sed plurius est ac dilucidior in Canone et aliis mss. opti-

Non occides. (7. P.) Neque mœchaberis. (8. P.) Furtumque non facies. (9. P.) Nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. (10. P.) Non concupisces uxorem proximi tui: non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum et universa quæ illius sunt. (C. XVIII.) Hæc verba locutus est Dominus ad omnem multitudinem vestram in montem de medio ignis et nubis, et caliginis, voce magna, nihil addens amplius, et scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Vos autem postquam audistis vocem de medio tenebrarum, et montem ardere vidistis, accessistis ad me omnes principes tribuum, et majores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster majestatem et magnitudinem suam. Vocem ejus audivimus de medio ignis, et probavimus hodie quod, loquente Deo cum homine, vixerit homo. Cur ergo moriemur, et devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei (h. Quæ est omnis caro quæ audivit vocem Domini) viventis, qui de medio ignis loquitur sicut nos audivimus, et possit vivere? Tu magis accede, et audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi: loquerisque ad nos, et nos audientes faciemus ea. (C. XIX.) Quod cum audisset Dominus, ait ad me: Audivi vocem verborum populi hujus, quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, et custodiant universa mandata mea in omni tempore (h. cunctis diebus), ut bene sit eis, et filiis eorum in sempiternum? Vade, et dic eis: Revertimini in tentoria vestra. Tu vero hic sta mecum, et loquar tibi omnia mandata, et cæremonias atque judicia: quæ docebis eos, ut faciant ea in terra quam dabo illis in possessionem. Custodite igitur, et facite quæ præcepit Dominus Deus vobis: non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram: sed per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis. Ut vivatis, et bene sit vobis, et protelentur dies in terra possessionis vestræ.

(B. XX, Cap. VI.) Hæc sunt præcepta, et cæremonia, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester ut docerem vos, et faciatis ea in terra, ad quam transgredimini possidendam, ut timeas Dominum Deum tuum, et custodias omnia mandata et præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi, et filiis, ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, ut prolongentur dies tui. Audi, Israel, et observa ut facias¹; et bene sit tibi, et multipliceris amplius (sicut pollicitus est Dominus Deus patrum tuorum tibi² in

mæ notæ. Arabs Interpres favet lectioni nostræ; habet enim, *in regione manante lacte et melle*. MART.

Iterum plus habent cum Vulgata lectione mss. nostri, *observa quæ præcepit tibi Dominus, et bene, etc.*

² Urbinas mss., *Deus patrum tuorum, dare tibi terram lacte et melle manantem*. Mox Palatin.:

terra lacte et melle manante. (T. V, C. XIX.) Audi, A Israel: Dominus Deus noster, Deus unus¹ (h. Audi, Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus) est. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: et narrabis ea filiis tuis, et meditareris², sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque, et movebuntur inter oculos tuos (h. ut signum super manum tuam, eruntque phylacteria inter oculos tuos), scribesque ea in limine et ostiis domus tuæ (h. super postes domus tuæ et in januis tuis). Cumque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua juravit patribus tuis. Abraham, Isaac, et Jacob, et dederit tibi civitates magnas et optimas, quas non ædificasti, domos plenas cunctarum opum, quas non extruxisti (h. quas non implesti), cisternas quas non fodisti, vinea et oliveta, quæ non plantasti, et comederis, et saturatus fueris: cave diligenter ne obliviscaris Domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis. (C. XX.) Dominum Deum tuum timebis, et ipsi servies³, ac per nomen illius jurabis. (C. XXI.) Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium quæ in circuitu vestro sunt: quoniam Deus æmulator, Dominus Deus tuus in medio tui: nequando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et auferat te de superficie terræ. (B. XXI, C. XXII.) Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis (h. Non tentabis Dominum Deum vestrum, sicut tentastis in tentationibus). Custodi præcepta Domini Dei tui, ac testimonia et cæremonias, quas præcepit tibi, et fac quod placitum est et bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi: et ingressus possideas terram optimam, de qua juravit Dominus patribus tuis, ut deleteret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est. (B. XXII.) Cum interrogaverit te filius tuus cras, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc, et cæremoniæ, atque iudicia, quæ præcepit Dominus Deus noster vobis? dicet ei: Servi eramus Pharaonis in Ægypto, et eduxit nos Dominus de Ægypto in manu forti: fecitque (h. deditque signa atque prodigia magna et pessima in Ægypto contra Pharaonem, et omnem domum illius, in conspectu nostro (h. ante oculos nostros), et eduxit nos inde, ut introductis daret terram, super qua juravit patribus nostris. Præcepitque nobis Dominus, ut faciemus omnia legitima hæc, et timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie. Eritque nostri misericors, si custodie-

rimus, et fecerimus omnia præcepta ejus (h. hæc) coram Domino Deo nostro, sicut mandavit nobis.

(B. XXIII, C. XXIII, Cap. VII.) Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Hethæum, et Gergezæum, et Amorrhæum, Chanaanæum, et Pherezæum, et Evæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te: tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi, percuties eas usque ad internecionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis conjugia. (B. XXIV.) Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo: quia seducet filium tuum, ne sequatur me, et ut magis serviat diis alienis. Irasceturque furor Domini, et delebit te cito. (B. XXV.) Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum subvertite, confringite statuas, lucosque succidite, et sculptilia comburite. Quia populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. (B. XXVI.) Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus, et elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores: sed quia dilexit vos Dominus, et custodivit juramentum quod juravit patribus vestris: eduxitque vos in manu forti, et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti. Et scies, quia Dominus Deus tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes, et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. (B. XXVII, C. XXIV.) Custodi ergo præcepta et cæremonias atque iudicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. Si postquam audieris hæc iudicia, custodieris ea, et feceris, custodiet et Dominus Deus tuus tibi pactum, et misericordiam quam juravit patribus tuis, et diliget te ac multiplicabit benedicetque (h. et diliget te, benedicet, ac multiplicabit), fructui ventris tui, et fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemiæ, oleo et armentis gregibus ovium tuarum super terram, pro qua juravit patribus tuis, ut daret eam tibi. Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis, utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis. Auferet Dominus a te omnem languorem: et infirmitates Ægypti pessimas, quas novisti, non inferet tibi, sed cunctis hostibus tuis. (C. XXV.) Devorabis omnes populos, quos Dominus Deus daturus est tibi. Non parcat eis oculus tuus, nec servies diis eorum, ne sint in ruinam tui. Si di-

Dominus unus est, pro Deus, etc., juxta scholiastæ annotationem.

¹ Omnes mss. Bibliorum codices ita legunt, uno excepto Corbeiensi, num. 1, qui legit. *Dominus unus est, juxta annotationem marginalem Canonis, e quo*

in hunc cod. multa fluxisse nobis constat. **MART.**

² Vulgati libri addunt, *in eis.*

³ Ita Canon et antiquiores mss. codices. Alii habent *ipsi soli servies*, juxta quod scriptum est Matth. iv, 10. **MART.**

xeris in corde tuo : Plures sunt gentes istæ quam ego quomodo potero delere (h. ejicere) eas ? noli metuere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, et cunctis Ægyptiis, plagas (h. tentationes) maximas, quas viderunt oculi tui, et signa atque portenta, manumque robustam, et extentum brachium, ut educeret te Dominus Deus tuus. Sic faciet cunctis populis, quos metuis. (B. XXVIII.) Insuper et crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque disperdat qui te fugerint, et latere potuerint. Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est. (B. XXIX.) Deus magnus et terribilis : ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris delere eas pariter : ne forte multiplicentur contra te bestię terræ (h. agri). Dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, et interficiet illos donec penitus deleantur. Tradet reges eorum in manus tuas, et disperdes nomina eorum sub cælo : nullus poterit resistere tibi (h. id conspectu tuo), donec conteras eos. Sculptilia eorum (h. Sculptilia deorum) igne combures (B. XXX.) Non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, qui anathema est.

(B. XXXI. C. XXVII, *Cap. VIII.*) Omne mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, cave diligenter ut facias, ut possitis vivere, et multiplicemini, ingressique possideatis terram pro qua juravit Dominus patribus vestris. Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis (h. ecce quadraginta annis) per desertum, ut affligeret te atque tentaret, et nota fierent quæ in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an non. (B. XXXII., Afflixit te penuria (h. Afflixit te et *esurire* te fecit), et dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, et patres tui : ut ostenderet tibi quod non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Domini¹. (B. XXXIII.) Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, et pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est. Ut recogites in corde tuo, quia sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus tuus erudit te, ut custodias mandata Domini Dei tui, et ambules in viis ejus, et timeas eum. Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivoꝝ (h. torrentium) aquarumque et fontium : in cujus campis et montibus erumpunt fluvioꝝ abissi : terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, et mala grata, et oliveta nascuntur : terram olei ac mellis. Ubi absque ulla penuria (h. egestate)

¹ Hic quoque legunt editi ac mss. aliquot libri juxta quod scriptum reperitur Matthæi quarto capite. Cæterum in Hebræo et Samaritano habet יהיה,

A comedes panem tuum, et rerum omnium abundantia perfrueris ; cujus lapides ferrum sunt, et de montibus ejus æris metalla fodiuntur : ut cum comederis et satiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi. (B. XXXIV. C. XXXVII.) Observa et cave nequando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus atque judicia et cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, ne postquam comederis et satiatus fueris domos pulchras ædificaveris, et habitaveris in eis, habuerisque armenta boum, et ovium greges, argenti et auri, cunctarumque rerum copiam, elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis, et ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, scorpio ac dipsas, et nullæ omnino aquæ : qui eduxit rivos (h. aquam) de petra durissima, et cibavit te manna in solitudine, quod nescierunt patres tui. Et postquam afflixit ac probavit, ad extremum misertus est tui. (C. XXVIII.) Ne diceres in corde tuo : Fortitudo mea et robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt : sed recorderis Domini Dei, quod ipso tibi vires præbuerit, ut impleret pactum suum, super quo juravit patribus tuis, sicut præsens indicat dies. Sin autem oblitus Domini Dei tui, secutus fueris deos alienos, coluerisque illos et adoraveris : ecce nunc prædico tibi quod omnino dispereas. Sicut gentes, quas delevit Dominus in introitu tuo, ita et vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri.

C (T. VI, C. XXIX. *Cap. IX.*) Audi, Israel : Tu transgrederis (*Vulg.* transgredieris) hodie Jordannem, ut possideas nationes maximas et fortiores te, civitates ingentes et ingentes et ad usque muratas populum magnum atque sublimem, filios Enacim, quos ipse vidiisti, et audisti, quibus nullus potest ex adverso resistere [h. Quos tu novisti et audisti. *Quis* stabit coram filiis Enac ?] (B. XXXV.) Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens [h. non habet atque consumens], qui conterat eos, et deleat atque disperdat ante faciem tuam velociter, sicut loentus est tibi. (B. XXXVI, C. XXX.) Ne dicas in corde tuo cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo [cum expulerit eos Dominus Deus tuus ante conspectum tuum] : Propter justitiam meam introduxit me Dominus ut terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. Neque enim propter justitias tuas, et æquitatem cordis tui, ingrederis ut possideas terras earum : sed quia illæ egerunt impie, intreunte te, deletæ sunt : et ut compleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Scito igitur quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram

Adonai, sive *Jehovah*, quod interpretatur *Domini*, non *Dei*. MART.

-- Ms. Urbinas *ex ore Dei* cum vulgatis.

hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus. [C. XXXI.] Memento, et ne obliviscaris, quomodo ad iracundiam provocaveris Dominum Deum tuum in solitudine. Ex eo die, quo es egressus ex Ægypto usque ad locum istum, semper adversum Dominum contendisti. [C. XXXII.] Nam et in Horeb provocasti eum, et iratus delere te voluit, quando ascendi in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti quod pepigit vobiscum Dominus, et perseveravi [h. sedi] in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, et aquam non bibens. Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, et continentem omnia verba, quæ vobis in monte locutus est de medio ignis, quando concio populi congregata est. [B. XXXVII.] Cumque transissent quadraginta dies, et totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis. [C. XXXIII.] Dixitque mihi: Surge, et descende hinc cito, quia populus tuus, quem eduxisti de Ægypto, deseruerunt velociter viam quam demonstrasti [h. quam præcepisti] eis¹, feceruntque sibi conflatile. Rursumque ait Dominus ad me: Cerno quod populus iste duræ cervicis sit: dimitte me ut conteram eum, et deleam nomen ejus de sub cœlo, et constituam te super gentem [h. Et faciam te in gentem], quæ hac major et fortior sit [C. XXXIV.] Cumque de monte ardente descenderem, et duas tabulas fœderis utraque tenerem manu, vidissemque vos peccasse Domino Deo vestro, et fecisse vobis vitulum conflatile, ac deseruisse velociter viam ejus, quam vobis ostenderat [h. præceperat]: projecit tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro [h. ante oculos vestros]. [B. XXXVIII, C. XXXV.] Et procidi ante Dominum sicut prius quadraginta diebus et noctibus panem non comedens, et aquam non bibens, propter omnia peccata vestra quæ gessistis contra Dominum, et eum ad iracundiam provocastis: timui enim indignationem, et iram illius, qua adversum vos concitatus, delere vos voluit. Et exaudivit me Dominus etiam hac vice [C. XXXVI.] Adversum Aaron quoque vehemente iratus, voluit eum contere, et pro illo similiter deprecatus sum [h. deprecatus sum in tempore illo.] [XXXVII.] Peccatum autem vestrum quod feceratis id est vitulum, arripens, igne combussi, et in frusta communuens, omninoque in pulverem redigens, projecit in torrentem, qui de monte descendit. [C. XXXVIII.] In incendio quoque et in tentatione, et in sepulcris concupiscentiæ provocastis Dominum. [C. XXXIX.] Et quando misit vos de Cadès-Barne, dicens: Ascendite et possidete terram, quam dedi vobis, contempsistis imperium Domini Dei vestri, et non credidistis ei, neque vocem ejus audire voluistis, sed semper fuistis rebelles a die qua nosse

¹ Hebræus hodiernus habet verbum primæ personæ, si Massoretharum vocalibus punctis credamus, צִוִּיתִים, *Isiuvithim*, id est, *præcepi eis*. At LXX interpretes, Chaldæus, Syrus, et Hieronymus noster, legebant צִוִּיתִים, *siuvitham*, quod significat *præcepisti eis*. MART.

A vos cœpi. [C. XL.] Et jacui coram Domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum suppliciter deprecabar ne deleret vos, ut fuerat comminatus; et orans dixi: Domine Deus (h. et orans ad Dominum dixi: Domine, Domine), ne disperdas populum tuum, et hæreditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Ægypto in manu forti. Recordare servorum tuorum, Abraham, Isaac, et Jacob; ne aspicias duritiam populi hujus, et impietatem atque peccatum: ne forte dicant habitatores terræ, de qua eduxisti nos: Non poterat Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est eis, et oderat illos: idcirco eduxit, ut interficeret eos in solitudine. Qui sunt populus tuus et hæreditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extento.

B (B. XXXIX, C. XLI. *Cap. X.*) In tempore illo dixit Dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas, sicut priores fuerunt, et ascende ad me in montem: faciesque arcam ligneam, et scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his quas ante confregisti, ponesque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis settim. [C. XLII.] Cumque dolassem duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem, habens eas in manibus. Scripsitque in tabulis, juxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est; dedit eas mihi (h. in die congregationis, et dedit eas Dominus mihi. [C. XLII.] Reversusque de monte, descendi et posui tabulas in arcam quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut mihi præcepit Dominus. Filii autem Israel moverunt castra ex Beroth filiorum Jacan in Mosera, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo sacerdotio functus est filius ejus Eleazar. Inde venerunt in Gadgad (h. in Gud-god.) de quo loco profecti, castrametati sunt in Jetabatha, in terra aquarum (h. in terra torrentium aquarum) atque torrentium. [C. XLIV.] Eo tempore separavit (h. separavit Dominus) tribum Levi, ut portaret arcam fœderis Domini, et staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius usque in præsentem diem. Quam ob rem non habuit Levi partem, neque possessionem cum fratribus (*Vulg.* fructibus) suis; quia ipse Dominus possessio ejus est, sicut promisit ei Dominus (h. sicut locutus est ei Dominus) Deus tuus. Ego autem steti in monte, sicut prius, quadraginta diebus ac noctibus: exaudivitque me Dominus etiam hac vice, et te perdere noluit. Dixitque mihi: Vade et præcede populum, ut ingrediantur et possideant terram, quam juravi patribus eorum ut traderem eis. [T. VII, B. XL, C. XLV.] Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules

— Quod in Hebraico est verbum צִוִּיתִים diversis punctis instructum, et *præcepi eis* et *præcepisti eis*, reddi potest, ut et Martianæus observat. Hieronymus post LXX hanc alteram prætulit lectionem, seu qua tunc obtinebat, retinuit.

in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua: custodiasque mandata Domini, et cæremonias ejus, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene sit tibi? (B. XLI.) En Domini Dei tui cælum est, et cælum cæli, terra et omnia quæ in ea sunt: et tamen patribus tuis conglutinatusest Dominus, et amavit eos, elegitque semen eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus: sicut hodie comprobatur. (B. XLII.) Circumcidite igitur præputium cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis amplius: quia Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, et Dominus dominantium, Deus magnus et potens, et terribilis, qui personam non accipit, nec munera. Fecit judicium pupillo et viduæ, amat peregrinum, dat ei (h. ut det ei) victum atque vestitum. Et vos ergo amate peregrinos quia et ipsi fuistis advenæ (h. peregrini) in terra Ægypti. (B. XLIII, C. XLVI.) Dominum Deum tuum timebis, et ei (*Vulg. add*) soli servies: ipsi adhærebis, jurabisque in nomine illius. Ipse est laus tua, et Deus tuus, qui fecit tibi hæc magnalia et terribilia, quæ viderunt oculi tui. (C. XLVII.) In septuaginta animabus descenderunt patres tui Ægyptum: et ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra cæli.

(C. XLVIII, *Cap. XI*). Ama itaque Dominum Deum tuum, et observa præcepta ejus et cæremonias, judicia atque mandata omni tempore. (B. XLIV.) Cognoscite hodie, quæ ignorant filii vestri, qui non viderunt (h. Cognoscite hodie quia non loquor hæc filiis vestris, qui non cognoverunt et non viderunt) disciplinam Domini Dei vestri, magnalia ejus et (h. non habet) robustammanum, extectumque brachium signa et opera, quæ fecit in medio Ægypti Pharaoni regi, et universæ terræ ejus, omnique exercitui Ægyptiorum, et equis ac curribus: quomodo operuerint eos aquæ maris Rubri, cum vos persequerentur, et deleverit eos Dominus usque in præsentem diem: vobisque quæ fecerit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum; et Dathan atque Abiram filiis Eliab, qui fuit filius Ruben (h. Filiis Eliab, filii Ruben): quos aperte ore suo terra absorbit (h. deglutivit). cum domibus et tabernaculis, et universa substantia eorum, quam habebant in medio Israhel. Oculi vestri (h. Oculi autem vestri) viderunt omnia opera Domini magna quæ fecit, ut custodiatis (h. custodite ergo) universa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, ut possitis introire et possidere terram, ad quam ingredimini, multoque in ea vivatis tempore: quam sub juramento pollicitus est Dominus patribus vestris, et semini eorum, lacte et melle manantem. (B. XLV.) Terra enim ad quam ingrederis (*Vulg. ingredieris*) possidendam, non est sicut terra Ægypti, de qua existi, ubi jacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: sed montuosa est et campestris, de cælo exspectans

pluvias. Quam Dominus Deus tuus semper invisit, et oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem ejus. (B. XLVI, C. XLIX) si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et serviat ei in toto corde vestro, et in tota anima vestra: dabit pluviam terræ vestræ temporaneam et serotinam, ut colligatis frumentum, et vinum, et oleum, fenum ex agris ad pasconda jumenta, et ut ipsi comedatis ac saturemini. Cavete ne forte decipiat cor vestrum, et recedatis a Domino, serviatique diis alienis, et adoretis eos; iratusque Dominus claudat cælum, et pluviæ non descendant [h. non sint], nec terra det germen suum, pereatisque velociter de terra optima, quam Dominus daturus est vobis. (B. XLVII.) Ponite hæc verba mea in cordibus et in animis vestris, et suspendite ea pro signo in manibus, et inter oculos vestros collocare [h. et ligate ea pro signo super manum vestram, et erunt ut phylacteria inter oculos vestros. Phylacteria Græce, Hebraice Totaphoth]. (B. XLVIII.) Docete filios vestros ut illa meditentur, quando sederis in domo tua, et ambulaveris in via, et accubueris atque surrexeris. Scribes ea super postes et januas domus tuæ [h. super postes domus tuæ et in januis tuis]; ut multiplicentur dies tui, et filiorum tuorum, in terra, quam juravit Dominus patribus tuis: ut daret eis quoadiu cælum imminet terræ [B. XLIX, C. L.] Si enim custodieritis mandata quæ ego præcipio vobis, et feceritis ea, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, adhærentes ei, disperdet Dominus omnes gentes istas ante faciam vestram, et possidebitis eas quæ majores et fortiores vobis sunt. Omnis locus, quem calcaverit pes vester, vester erit, a deserto, et Libano, a flumine magno Euphrate [h. A flumine flumine Euphrate] usque ad mare occidentale erunt termini vestri. Nullus stabit contra vos: terrorem vestrum et formidinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram, quam calcaturi estis, sicut locutus est vobis. (C. LI.) En (h. Vide, en ego), propono in conspectu vestro hodie benedictionem et maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis; maledictionem, si non audieritis mandata (*Vulg. obedieritis mandatis*) Domini Dei vestri, sed recesseritis de via, quam ego nunc ostendo vobis, et ambulaveritis post deos alienos, quos ignoratis. (B. L.) Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram ad quam pergis habitandam, ponens benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal: qui sunt trans Jordanem, post viam quæ vergit ad solis occubitum, in terra Chananæi, qui habitat in eam pestribus contra Galgalam, quæ est juxta vallem tendentem (h. quæ est juxta quercum apparentem)

¹ Septuaginta, πλησίον τῆς δρυὸς τῆς ὑψηλῆς, *prope quercum excelsam*. In Hebræo legimus

וַיְצַד אֱלֹהִים מִן הַיַּרְדֵּן, *etsi elene more*. Hoc modo legunt etiam Samaritani, addentes tamen duo hæc verba

et intrantem procul. Vos enim transibitis Jordanem, ut possideatis terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis, et habeatis et possideatis illam. Videte ergo ut impleatis cæremonias atque judicia, quæ ego hodie ponam in conspectu vestro.

(T. VIII, B. LI, C. LII, *Cap. XII.*) Hæc sunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus est tibi, et possideas eam cunctis diebus quibus super humum gradieris. Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos super montes excelsos, et colles, et subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum, et confringite statuas, lucos igne comburite, et idola comminuite: disperdite nomina eorum de locis illis. (B. LII, C. LIII.) Non facietis ita Domino Deo vestro. (C. LIV.) Sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, et habitet in eo, venietis et offeretis in loco illo holocausta et victimas vestras. (C. LV.) Decimas et primitias manuum vestrarum, et vota atque donaria, primogenita boum et ovium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac lætabimini in cunctis: ad quæ miseritis manum vos et domus vestræ, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester. Non facietis ibi quæ nos hic faciemus hodie, singuli quod sibi rectum videtur. Neque enim usque in præsens tempus venistis ad requiem et possessionem quam Dominus Deus vester daturus est vobis. Transibitis Jordanem, et habitabitis in terra, quam Dominus Deus vester daturus est vobis, ut requiescatis a cunctis hostibus per circuitum: et absque ullo timore habitetis. Et in locum, quem elegerit Dominus Deus vester, ut sit nomen ejus in eo, illuc omnia, quæ præcipio conferetis: holocausta, et hostia, ac decimas, et primitias, manuum vestrarum: et quidquid præcipuum est in muneribus, quæ vovebitis Domino. Ibi epulabimini coram Domino Deo vestro, vos et filii ac filiæ vestræ, famuli et famulæ, atque Levites qui in urbibus vestris commoratur (h. Qui intra portas vestras est). (B. LIII.) Neque enim habet aliam partem et possessionem inter vos. Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus, in una tribuum tuarum offeres hostias, et facies quæcunque præcipio tibi. (C. LVI.) Sin autem comedere volueris et te esus carniū delectaverit, occide, et comede juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis: sive immundum fuerit, hoc est, maculatum et debile: sive mundum, hoc est, integrum et sine macula, quod offerri licet, sicut capream et cervum comedes [h. Benedictionem Domini, quam

A dedit tibi in omnibus portis tuis. Tam mundus quam immundus vescentur ex eis: sicut caprea et cervo absque, etc.], absque esu duntaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. Non poteris [b. In hoc loco, sacrificium intelligitur] comedere in oppidis tuis decimam frumenti, et vini, et olei tui, primogenita armentorum, et pecorum, et omnia quæ voveris, et sponte offerre volueris, et primitias manuum tuarum: sed coram Domino Deo tuo comedes ea, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, tu et filius tuus ac filia tua, servus et famula, atque Levites, qui manet in urbibus tuis: et lætaberis et reficieris coram Domino Deo tuo, in cunctis, ad quæ extenderis manum tuam [B. LIV.] Cave ne derelinquas Levitem omni tempore quo versaris in terra. B Quando dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut locutus est tibi, et volueris vesci carnibus, quas desiderat anima tua: locus autem quem elegerit Dominus Deus tuus, ut sit nomen ejus ibi, si procul fuerit, occides de armentis et pecoribus, quæ habueris, sicut præcepi tibi, et comedes in oppidis tuis, ut tibi placet. Sicut comeditur caprea et cervus, ita vesceris eis: et mundus et immundus in commune vescentur. Hoc solum cave. ne sanguinem comedas. Sanguis enim eorum pro anima est: et idcirco non debes animam comedere cum carnibus: sed super terram fundes quasi aquam, ut sit tibi bene et filiis tuis post te, cum feceris quod placet in conspectu Domini. Quæ autem sanctificaveris, et voveris Domino, tolles et venies ad locum, quem elegerit Dominus: et offeres oblationes tuas C carnem et sanguinem super altare Domini Dei tui: sanguinem hostiarum tuarum [Vulg. tac. tuarum] fundes in altari: carnibus autem ipse vesceris. [C. LVII.] Observa et audi omnia verba [Vulg. tac. verba et ego]. quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi et filiis tuis post te in sempiternum, cum feceris quod bonum est et placitum in conspectu Domini Dei tui. Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quod ingrederis [Vulg. ingredieris] possidendas, et possederis eas, atque habitaveris in terra earum: cave ne imiteris eas, postquam fuerint, te introeunte, subversæ, et requiras cæremonias earum dicens (h. deos earum, dicens): Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios et filias, et comburentes igni. (C. LVIII.) Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quidquam, nec minuas.

(T. IX, B. LV, *Cap. XIII.*) Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum, et evenerit quod

מִן מוֹר מוֹר *mul Siche*m, id est, *versus Siche*m, מוֹר, *more* autem, sive מוֹרָא, *mora* diversas habet interpretationes: alii *elone more* velunt esse *planitiem*, vel *prata More*: Syrus, *quercus Mamre*, etc. MART. — Hebræus ad litteram tantum habet, *juxta quercus More*. Etsque hic idem locus, qui *Convallis illustris*,

Genes, xii, 6, dicitur.

¹ Sensum hujus loci nonnihil diversum reperies in editis. Conferat qui voluerit. MART.

Nostri quoque mss. cum vulgatis libris præferunt, *Habitetis in loco, quem elegerit Dominus*, etc.

locutus est, et dixerit tibi: Eamus, et sequamur A deos alienos quos ignoras, et serviamus eis: non audies verba prophetæ illius aut somniatoris: quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum annon, in toto corde et in tota anima vestra, (C. LIX.) Dominum Deum vestrum sequimini et ipsum timete, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi servietis, et ipsi adhærebitis. Propheta autem ille, aut fictor somniorum (h. somniator) interficietur: quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit de domo servitutis: ut errare te faceret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus: et auferes malum de medio tui, (C. LX.) Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoras tu, et patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt, ab initio usque ad finem terræ, non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miserearis, et occultes eum, sed statim interficies. Sit primum manus tua super eum, et postea omnis populus mittat manum ¹. Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere a Domino Deo tuo, qui eduxit de terra Ægypti, de domo servitutis: ut omnis Israel audiens timeat, et nequaquam ultra faciet quidpiam hujus rei simile (h. Hujus rei simile in medio tui) (C. LXI.) Si audieris in una urbium tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos (h. Non habet, dicentes aliquos, sed tantum dicens): Egressi sunt filii Belial de medio tui, et averterunt habitatores urbis tuæ (h. suæ), atque dixerunt: Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoratis: quære sollicite et diligenter rei veritate perspecta, si inveneris certum esse quod dicitur, et abominationem hanc opere perpetratam (h. perpetratam in medio tui), statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, et delebis eam, ac omnia quæ in illa sunt, usque ad pecora. Quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus, et cum ipsa civitate succendes; ita ut universa consumas Domino Deo tuo, et sit tumulus sempiternus. Non ædificabitur amplius, et non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua: ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur tui, multiplicetque te sicut juravit patribus tuis, quando audieris vocem Domini Dei tui, custodiens omnia præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

(B. LVI, C. LXII, Cap. XIV.) Filii estote Domini Dei vestri (h. Filii estis vos Domini Dei vestri): non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo. Quoniam populus sanctus tu es Domino Deo tuo et te elegit, ut sis ei in populum peculiarem, de cunctis gen-

tibus quæ sunt super terram. [B. LVII, C. LXIII.] Ne comedatis quæ immunda sunt [h. Non comedatis omne quod abominatum est]. Hoc est animal quod comedere debetis, hovem, et ovem, et capram, cervum, capream, bubalum, tragelaphum, pygarion, orygem, camelopardalum. Omne animal, quod in duas partes unguam findit, et ruminat, comedetis. De his autem quæ ruminant, et unguam non findunt, hæc [Vulg. tac. hæc] comedere non debetis; [Vulg. add. ut] camelum, leporem, chærogrillum: quia ruminant, et non dividunt unguam, immunda erunt vobis. Sus quoque, quoniam dividit unguam et non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non vescemini, et cadavera non tangetis. [C. LXIV.] Hæc comedetis ex omnibus quæ morantur in aquis. Quæ habent pinnulas et squammas, comedite: quæ absque pinnulis et squammis sunt ne comedatis, quia immunda sunt. [C. LXV.] Omnes aves mundas comedite. Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, et gryphem, et halæetum, ixion, et vulturem ac milvum juxta genus suum: et omne corvini generis, struthionem, ac noctuam, et larum, atque accipitrem juxta genus suum: herodium et cygnum et ibin, ac mergulum, porphyrionem, et nycticoracem, onocrotalum et charadium, singula in genere suo, upupam quoque et vesperilionem. Et omne quod reptat et pennulas habet, immundum erit, nec comedetur. Omne quod mundum est, comedite. Quidquid autem morticinum est ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei [h. aut vende externo]: quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Non coques hædum in lacte matris suæ. [B. LVIII, C. LXVI.] Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos, et comesdes in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius invocetur, decimam frumenti tui, et vini, et olei, et primogenita de armentis et ovibus tuis: ut dicas timere Dominum Deum tuum omni tempore [C. LXVII.] Cum autem longior fuerit via, et locus quem elegerit Dominus Deus tuus, tibi que benedixerit, nec potueris ad eum hæc cuncta portare, vendes omnia, et in pretium rediges, portabisque manu tua, et proficisceris ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: et emes ex eadem pecunia quicquid tibi placuerit, sive ex armentis, sive ex ovibus, vinum quoque et siceram, et omne quod desiderat anima tua: et comesdes coram Domino Deo tuo, et epulaberis tu et domus tua; et Levites qui intra portas tuas est: cave ne derelinquas eum, quia [Vulg. qui] non habet aliam partem in possessione tua. [B. LIX.] Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore [h. In fine anni tertii separabis omnem decimam fructuum tuorum ex omnibus quæ nascuntur tibi eo anno]: et repones intra januas tuas. Venietque Levites, qui aliam non habet

¹ Palatin., atque alii penes Martian. mss., post te.

partem nec possessionem tecum, et peregrinus et pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

[B. LX, C. LXVIII, *Cap. XV.*] Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur : Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges [h. Ab externo autem exiges] : civem et propinquum [h. civem et fratrem] repetendi non habebis potestatem¹. Et omnino indigens et mendicus non erit inter vos : ut benedicat tibi Dominus in terra quam traditurus est tibi in possessionem. [B. LXI, C. LXIX.] Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris universa quæ jussit, et quæ ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, ut pollicitus est. Fœnerabis gentibus multis, et ipse a nullo accipies mutuum. Dominaberis nationibus plurimis, et tui nemo dominabitur. [B. LXII, C. LXX.] Si unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem venerit : non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo : Appropinquat septimus annus remissionis et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare : ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei : nec ages quidpiam callide in ejus necessitatibus sublevandis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ : idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versantur in terra. [B. LXIII, C. LXXI.] Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum, et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris : sed dabis viaticum de gregibus, et de area, et torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi. Memento quod et ipse servieris in terra Ægypti, et liberaverit te Dominus Deus tuus : et idcirco ego nunc præcipio tibi. Sin autem dixerit : Nolo egredi : eo quod diligat te, et domum tuam, et bene sibi apud te esse sentiat : assumes subulam, et perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, et serviet tibi usque in æternum. Ancillæ quoque similiter facies. Non avertes ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos, quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus

A in cunctis operibus, quæ agis. [B. LXIV, C. LXXII.] De primogenitis, quæ nascuntur in armentis, et ovibus tuis, quidquid sexus est masculini, sanctificabis Domino Deo tuo. Non operaberis in primogenito bovis, et non tondebis primogenita ovium [h. tuarum]. In conspectu Domini Dei tui comedes ea per annos singulos, in loco quem elegerit Dominus, tu et domus tua. Sin autem habuerit maculam, et vei claudum fuerit, vel cæcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo. Sed intra portas urbis tuæ comedes illud : tam mundus quam immundus similiter vescentur eis, quasi caprea et cervo. Hoc solum observabis ut sanguinem eorum non comedas, sed effundes in terram quasi aquam.

[T. X, B. LXV, C. LXXIII, *Cap. XVI.*] Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis [h. non habet], ut facias Phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. Non comedes in eo panem fermentatum : septem diebus comedes abque fermento afflictionis panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto : ut memineris diei egressionis tuæ de Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ. Non apparebit fermentum² in omnibus terminis tuis septem diebus, et non remanebit de carnibus ejus quod immolatum est vesperi, in die primo mane (a). Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi ; sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, immolabis Phase vesperi ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto. Et coques, et comedes in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, maneque consurgens vades in tabernacula tua. Sex diebus comedes azyma, et in die septimo, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus. [B. LXVI.] Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris. Et celebrabis diem [h. non habet] festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Domini Dei tui, et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, et Levites qui est intra portas tuas, et advena, ac pupillus et vidua, qui morantur vobiscum : in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, et recordaberis quoniam servus fueris in Ægypto : custodiesque ac facies quæ præcepta sunt. [B. LXVII.] Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area tua et torculari fruges tuas, et epulaberis in festivitate

¹ In instanti, legitur in Palatin. aliisque mss. penes Martian., non habet.

² Mss. Urbinas *fermentatum* pro *fermentum*. Tum paulo post, *in die primo usque mane*, cum Vulgatis ipsoque Hebræo מָנֶה.

Hebræus habet לבקר, *labboeser*, id est, usque mane, quod editi sequuntur : omnes autem mss. Latini nostri codices legunt cum Canone Heb. veritatis, *in die primo mane*. MART.

tuus, tu et filius tuus, et filia, et servus tuus, et ancilla. Levites quoque et advena, et pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt. Septem diebus Domino Deo tuo festa celebrabis, in loco quem elegerit Dominus : benedicetque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, et in omni opere manuum tuarum, erisque in lætitia. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum [*Vulg. tac. tuum*] in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit : in solemnitate azymorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. [B. LXVIII.] Non apparebit ante Dominum vacuus. Sed offeret unusquisque secundum quod habuerit juxta benedictionem Domini Dei sui, quam dederit ei. [B. LXIX, C. LXXIV.] Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas, ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent [h. declines]. Non accipies personam, nec munera : quia munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum. Juste quod justum est persequeris, ut vivas et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. [C. LXXV.] Non plantabis lucum, et [h. non habet] omnem arborem juxta altare Domini Dei tui. Nec facies tibi, atque [*Vulg. neque*] constitues statuam [h. non plantabis lucum, omnem arborem, juxta altare Domini tui, quod facturus es. Et non constitues tibi statuam] : quæ odit Dominus Deus tuus.

[B. LXX, Cap. XVII.] Non immolabis Domino Deo tuo bovem et ovem, in quo est macula, aut quidpiam vitii : quia abominatio est Domino Deo tuo. [B. LXXI, C. LXXVI.] Cum reperti fuerint apud te, intra unam portarum tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui, et transgrediantur pactum illius, ut vadant et serviant diis alienis, et adorent eos, solem et lunam, et omnem militiam cæli [h. solem et lunam, aut omnem militiam cæli], quæ non præcepi, et hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensque inquisieris diligenter, et verum esse repereris, et abominatio facta est in Israel : edaces virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas civitatis tuæ, et lapidibus obruentur. [B. LXXII.] In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium. Manus testium prima interficiet eum, et manus reliqui populi extrema mittetur, ut auferas malum de medio tui. [B. LXXII, C. LXXVII.] Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem et

¹ Eundem sensum, non eadem verba reperimus in mss. libris, ubi constanter legitur, *lepram, et non lepram*. MART.

Tum cum nostri, quos consuluit Martian. mss. libri, *lepram, et non lepram*, id est, utrum ea lepra sit, an non. Negandi tamen particulam originale textus non agnoscunt.

² Verbum *legis* non est in textu Hebraico : sed additum credi potest ab scholiaste Latino explanationis causa, ut factum conspicimus ab interprete

A sanguinem, causam et causam, lepram et lepram ¹ et judicium intra portas tuas videris verba variari : surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem qui fuerit in illo tempore : quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsent loco quem elegerit Dominus, et docuerint te. Juxta legem ejus sequeris sententiam eorum. Nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. [B. LXXIV, C. LXXVIII.] Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis [h. iudici], morietur homo ille, et auferes malum de Israel : cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia. [B. LXXV. C. LXXIX.] Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque in illa, et dixeris : Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes : eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero [h. de medio] fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis, ut nequaquam amplius per eandem viam revertamini. Non habebit uxores plurimas, quæ illiciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et cæremonias ejus, quæ lege præcepta sunt. Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet [h. a præcepto legis ²] in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus, super Israel.

[B. LXXVI, Cap. XVIII.] Non habebunt sacerdotes et [h. non habet] Levitæ, et omnes qui de eadem tribu sunt, partem et hæreditatem cum *reliquo* [h. non habet] Israel, quia sacrificia Domini et oblationes ejus [h. hæreditatem ejus] comedent, et nihil aliud accipient de passione fratrum suorum : Dominus enim ipse est hæreditas eorum, sicut locutus est illis. [C. LXXX.] Hoc erit iudicium sacerdotum a populo et ab his qui offerunt victimas : sive bovem, sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum ac ventriculum ³ [h. armum, et

Chaldaicæ paraphrasis, qui ad vocem *præceptum*, sive, a *præcepto* addidit nomen *Domini*. MART.

—Addit revera Hebr. textus, a *præcepto* הַבְּרִיחַ וְהַבְּרִיחַ; non item, quod Scholiastes notat, et *legis*.

³ Verissime notatum Scoliastæ, in Hebræo *maxillas*, quam Sacerdoti partem tribuit, quæ ibi dicitur, דַּהַדְהִיִּים, Septuaginta καὶ σ:αγὼνα, Onkelos וְרִיעָא vocant. Ipse etiam Hieron. in suis scriptis et partem hanc agnoscit, et allegorias ex ea captat.

maxillam, ac ventriculum] : primitias frumenti, vini, et olei, et lanarum partem ex ovium tonsione : ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet, et ministret nomini Domini ipse, et filii ejus in sempiternum. [T. XI, B. LXXVII.] Si exierit Levites ex una urbium tuarum ex omni Israel in qua habitat, et voluerit venire, desiderans locum quem elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus Levitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino. Partem ciborum eandem accipiet, quam et cæteri : excepto eo, quod in urbe sua ex paterna ei successione debetur. [B. LXXVIII, C. LXXXI.] Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem : aut qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, neque divinos [Vulg. divinus, aut], et quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, et propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris ; et absque macula cum Domino Deo tuo [h. Absque macula eris cum Domino Deo tuo]. Gentes istæ, quarum possidebis [Vulg. possidebitis] terram, augures et divinos audiunt : tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es. [C. LXXXII.] Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me [h. De medio tui, de fratribus tuis similem mei], suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti : Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, et ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi : Bene omnia sunt locuti. [B. LXXIX.] Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. [C. LXXXIII.] Propheta autem, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur [h. Propheta autem qui superbia locutus fuerit in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret aut ex nomine alienorum locutus fuerit, morietur. [B. LXXX.] Quod si tacita cogitatione responderis : Quo modo possum intelligere verbum, quod non est locutus Dominus? hoc habebis signum : Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenierit : hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit : et idcirco non timebis eum [h. non timebis de eo].

[B. LXXXI, Cap. XIX.] Cum disperdiderit Dominus Deus tuus gentes, quarum tibi traditurus est terram, et possederis eam, habitaverisque in urbibus earum [Vulg. ejus] et in ædibus : tres civita-

tes separabis tibi in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem, sternens diligenter viam [h. parans tibi viam], et in tres æqualiter partes totam terræ tuæ provinciam divides : ut habeat e vicino qui propter homicidium profugus est quo possit evadere. [C. LXXXIV.] Hæc erit lex homicidæ fugientis, cujus vita servanda est : Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur : sed abiisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicam ejus percusserit et occiderit : hic ad unam supradictarum urbium confugiet, et vivet : ne forsitan proximus ejus, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, et apprehendat eum, si longior via fuerit, et percutiat animam ejus, qui non est reus mortis : quia nullum contra eum, qui occisus est, odium prius habuisse monstratur. Idcirco præcipio tibi ut tres civitates æqualis inter se spatii divides. Cum autem [h. Si autem] dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est [si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus omni tempore], addes tibi tres alias civitates, et supradictarum trium urbium numerum duplicabis, ut non effundatur sanguis innoxius in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi possidendam, ne sis sanguinis reus. Si quis autem odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, surgensque percusserit illum, et mortuus fuerit, fugeritque ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et arripiant eum de loco effugii, tradentque in manu proximi, cujus sanguis effusus est, et morietur. Nec misereberis ejus, et auferes innoxium sanguinem de Israel, ut bene sit tibi. [B. LXXXII, C. LXXXIII.] Non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendam. [B. LXXXVI, C. LXXXVI.] Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid illud peccati et facinoris fuerit : sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis, stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum et judicum qui fuerint in diebus illis. Cumque diligentissime perscrutantes, invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium : reddent ei [h. facient ei] sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui, ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. [B. LXXXIV, C. LXXXVIII.] Et non misereberis ejus sed anima pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

[T. XII, C. LXXXVIII, Cap. XX.] Si exieris ad bel-

lum contra hostes tuos, et videris equitatum et cur-
rus, et majorem quam tu habes, adversarii exercitus
multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus
tuus tecum est, qui eduxit te de terra Ægypti.
Appropinquante autem jam prælio, stabit sacerdos
ante aciem, et sic loquetur ad populum: Audi,
Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam
committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite
metuere, nolite cedere, nec formidatis eos: quia
Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro
vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat vos de
periculo. Duces quoque per singulas turmas, au-
diente exercitu, proclamabunt: Quis est homo qui
ædificavit domum novam, et non dedicavit eam?
vadat et revertatur in domum suam, ne forte mo-
riatur in bello, et alius dedicet illam. Quis est
homo qui plantavit vineam, et necdum eam fecit
esse communem, de qua vesci omnibus liceat? va-
dat, et revertatur in domum suam, ne forte moria-
tur in bello, et alius homo ejus fungatur officio.
Quis est homo qui despondit uxorem, et non accepit
eam? vadat et revertatur in domum suam, ne forte
moriatur in bello, et alius homo accipiat eam.
His dictis addent reliqua, et loquentur ad popu-
lum: Quis est homo formidolosus et corde pavido?
Vadat et revertatur in domum suam, ne pavere fa-
ciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore per-
territus est. Cumque siluerint duces exercitus, et
finem loquendi fecerint, unusquisque suos ad bellan-
dum cuneos præparabit [h. Et finem loquendi fece-
rint, constituent principes exercituum in capite po-
puli]. C. LXXXIX.] Si quando accesseris ad expu-
guandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si
repperit et aperuerit tibi portas, cunctus populus,
qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo.
Sin autem fœdus inire noluerint, et receperint [h.
fecerint] contra te bellum, oppugnabis eam. Cum-
que tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu
tua, percuties omne quod in ea generis masculini C
est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus,
jumentis et cæteris quæ in civitate sunt. Omnem
prædam exercitui divides, et comedes de spoliis
hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit
tibi. Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul
valde sunt, et non sunt de his urbibus, quas in
possessionem accepturus es. De his autem civita-
tibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes
vivere, sed interficies in ore gladii, Hethæum vi-
delicet et Amorrhæum, et Chananæum, Pherezæum,
et Evæum, et Jebusæum, sicut præcepit tibi Do-

minus Deus tuus: ne forte doceant vos facere
cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis
suis, et peccetis in Dominum Deum vestrum. [B.
LXXXVI, C. XC.] Quando obsederis civitatem
multo tempore, et munitionibus circumdederis ut
expugnes eam, non succides arbores de quibus
vesci potest, nec securibus per circuitum debes
vastare regionem: quoniam lignum est, et non
homo, nec potest bellantium contra te augere nu-
merum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed
agrestia, et in cæteros apta usus, succide [h. nec
potest se ostendere ante faciem tuam. Ligna autem
quæ non sunt pomifera, succide], instrue machi-
nas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat.

[B. LXXXVIII, C. XCI, Cap. XXI.] Quando in-
ventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus
daturus est tibi, hominis cadaver occisi, et ignora-
bitur cædis reus, egredientur majores natu, et ju-
dices tui, et metientur a loco cadaveris singularum
per circuitum spatia civitatum, et quam viciniorem
cæteris esse perspexerint, seniores civitatis ejus
tollent vitulam de armento, quæ non traxit
jugum, nec terram scidit vomere [h. nec in ea ali-
quando operatum fuit], et ducent eam ad vallem
asperam atque saxosam [h. non habet, atque saxo-
sam], quæ nunquam arata est, nec sementem re-
cepit, et cædent in ea cervicibus vitulæ [h. et præ-
cipitabunt in torrente]: accedentque sacerdotes
filii Levi (quos elegit [Vulg. elegerit] Dominus Deus
tuus ut ministrent ei et benedicant in nomine ejus,
et ad verbum eorum, omne negotium, et quidquid
mundum, vel immundum est, judicetur). Et omnes
majores² natu civitatis illius ad interfectum, lava-
buntque manus suas super vitulam, quæ in valle
percussa est [h. quæ præcipitata est], et dicent:
Manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem,
nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel,
quem redemisti, Domine, et non reputes sangui-
nem innocentem in medio populi tui Israel. Et
auforetur ab eis reatus sanguinis: tu autem alienus
eris ab innocentis cruore qui fusus est, cum fece-
ris quod præcepit Dominus [h. quod rectum est in
oculis Domini]. [B. LXXXVIII, C. XCII.] Si egres-
sus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, et tra-
diderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, capti-
vosque duxeris, et videris in numero captivorum
mulierem pulchram, et adamaveris eam, volueris-
que habere uxorem introduces eam in domum
tuam: quæ radet cæsariem, et circumcidet ungues,
et deponet vestem, in qua capta est: sedensque in

¹ In textu Hebraico legimus וְעָפְדוּ, *vearephus*,
quod interpretatur *et auferent cervicem*, sive *et
excervicabunt*. Scholiastes hic et infra v. 6, verbum
עָפְדוּ, *araph*, sumit eodem sensu, quo sumitur בָּלַע,
balaa apud Hieronymum, qui *balaa* Latine reddit
æpius, *præcipitare et destruere*: ut est illud II Sa-
muelis, cap. xx, vers. 19: *Quare præcipitatus hære-
ditatem Domini?* Et Isai. cap. xx, vers. 7 et 8.
Præcipitabit faciem vinculi. Præcipitabit mortem in

sempiternum, etc. *Mactore* igitur, *destruere et præ-
cipitare* pro eodem accipiuntur apud Hieronymum.
MART.

— Minori numero Urbinas ms., *cervicem*. He-
bræus, quemadmodum et Aquila, habent uno ver-
bo, *d. excervicabunt*.

² Vulgati libri, *et venient majores natu*: dissen-
tiente Hebræo textu וְכָל זְקֵנָיו, *et omnes seniores*,
absque *venient*.

domo tua, flebit patrem et matrem suam uno mense, et postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, et erit uxor tua. Si autem postea non sederit in animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam : quia humiliasti eam [h. quia affixisti eam]. [B. LXXXIX, C. XCIII.] Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odiosam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere : non poterit filium dilectæ facere primogenitum, et præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscat primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit, cuncta duplicia : iste est enim principium liberorum ejus, et huic debentur primogenita. [B. XC, C. XCIV.] Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coercitus obedire contempserit : apprehendent eum, et educent ad seniores civitatis illius, et ad portam judicii [h. et ad portam loci], dicentque ad eos : Filius noster iste protervus et contumax, est, monita nostra audire contemnit, comensationibus vacat, et luxuriæ atque conviviis : lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat. [B. XCI, C. XCV.] Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo : non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur : quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno ¹, et nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

[B. XCII, C. XCVI, Cap. XXIII.] Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteribis : sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus tuus, frater, nec nosti eum : duces in domum tuam, et erunt apud te quoadiuerit ea frater tuus, et recipiat. Similiter facies de asino, et de vestimento, et de omni re fratris tui, quæ perierit : si inveneris eam, ne negligas quasi alienam. [B. XCIII, C. XCVII.] Si videris asinum fratris tui aut bovem cecidisse in via, non despicias, sed sublevabis cum eo. Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea : abominabiles enim apud Deum est qui facit hæc. [B. XCIV, C. XCVIII.] Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, et matrem pullis vel ovis desuper

A incubantem, non tenebis eam cum filiis : sed abire patieris, captos tenens filios, ut bene sit tibi et longo vivas tempore. [B. XCV, C. XCIX.] Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum : ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio et in præceps ruente. [B. XCVI.] Non seres vineam tuam altero semine : ne et sementis quam sevisti, et quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur. [B. XCVII, C. C.] Non arabis in bove simul et asino. [B. XCVIII.] Non indueris vestimento, quod ex lana linoque contextum est. [B. XCIX, C. CI.] Funiculos in fimbriis facies [h. fimbrias facies] per quatuor angulos pallii tui, quo operieris. Si duxerit vir uxorem, et postea eam odio habuerit, quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, objiciens ei nomen pessimum, et dixerit : Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni virginem : tollent eam pater et mater ejus, et ferent secum signa virginitatis [Vulg. B in porta] ejus ad seniores urbis qui intra portas sunt : et dicet pater : Filiam meam dedi huic uxorem : quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat : Non inveni filiam tuam virginem, et ecce hæc sunt signa virginitatis filie meæ. Expandent vestimentum coram senioribus civitatis : apprehendentque senes urbis illius virum, et verberabunt illum, condemnantes eum insuper centum siclis argenti [h. centum argenteis], quos dabit patri puellæ : quoniam diffamavit nomen pessimum super virginem Israel : habebitque eam uxorem, et non poterit dimittere eam omni tempore vitæ suæ. Quod si verum est quod objicit, et non est in puella inventa virginitas : ejicient eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent viri civitatis ejus, et morietur : quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui : et auferes malum de medio tui. [B. C. C. CII.] Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, adulter et adultera, et auferes malum de Israel. [C. CIII.] Si puellam virginem desponderit vir, et invenerit eam aliquis in civitate et concubuerit cum illa, educes utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur : puella, quia non clamavit, cum esset in civitate : vir, quia humiliavit [h. afflixit] uxorem proximi sui. Et auferes malum de medio tui. [C. CIV.] Sin autem in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est ; et apprehendens concubuerit cum illa, ipse morietur

¹ Ad illustrandam hanc sententiam multa con-gessit doctissimus Hieronymus lib. II Comment. in Epist. ad Galatas cap. III. Sed non est præsentis loci universa hæc replicare : id tantum monere sufficiat, in Hebræo scriptum olim fuisse ut et nunc, ארורים תווי קזות-כיב, quod Hieronymus ipse ita legit, *chi calalath Eloim thalui* : Ebion vero hæresiarches ac semichristianus interpretatur, ἕτι ἕβραϊς θεοῦ ὁ κρεμόμενος, id est *quia injuria Dei est suspensus*. Dicebat Hieronymo Hebræus qui eum in Scripturis aliqua ex parte instituit, quod possit et ita legi, *Quia contumeliose Deus suspensus*

est. Denique magis æstimandum est, si eidem Hieronymo fides habeatur, post passionem Christi, et in Hebræis et in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credimus. Cætera videstis loco citato. MART.

— Recole, quod et Martian. monet, S. Doctoris Commentarios in Epist. ad Galatas cap. III. Cave autem putes cum eo editore, nomen ארורים, sive *Dei*, post passionem Christi in Hebraicis et nostris codicibus appositum fuisse ab aliquo, ut infamiam nobis inureret.

solus : puella nihil patietur, nec est rea mortis : A quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus : ita et puella perpeffa est. Sola erat in agro : clamavit, et nullus adfuit qui liberaret eam. [B. CI, C. CV.] Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum ea, et res ad judicium venerit : dabit qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenti [h. argenteos], et habebit eam uxorem, quia humiliavit [h. afflixit] illam : non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. [B. CII, C. CV.] Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus [h. ejus, id est patris].

B. CIII, C. CVII, *Cap. XXIII.*] Non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis, et abscisso veretro, ecclesiam Domini. [C. CVIII.] Non ingre- B dietur mamzer, hoc est, de scorto natus [h. non habet de scorto natus], in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem. Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Domini in æternum : quia noluerunt vobis occurrere cum pane et aqua in via quando egressi estis de Ægypto, quia conduxerunt contra te Balaam filium Behor de Mesopotamia Syriæ [h. filium Behor de Phetor, quæ est in Mesopotamia Syriæ], ut malediceret tibi : et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quod diligeret te. Non facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum. [C. CIX.] Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est : nec C Ægyptium, quia advena fuisti in terra ejus. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt in ecclesiam Domini. Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. [T. XIII, B. CIV, C. CX.] Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur, priusquam ad vesperum lavetur aqua, et post solis occasum regredietur in castra. Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo. Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies, quo revelotus es [Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum tuorum [*Vulg. tac. tuorum*], ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos], ut [*Vulg. et*] sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat scditatis, nec [*Vulg. ne*] derelinquat te. [B. CV, C. XI.] Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit. Habitabit tecum in loco qui ei placuerit, et in una urbiu tuarum requiescet : nec [*Vulg. ne*] constrictes eum. [B. CVI, XII.] Non erit meretrix de filiabus Israel, neque scortator de filiis Israel. [B. CVII,

C. CXIII.) Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis, in domum Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris : quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum, (B. CVIII, C. CXIV.) Non scenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem ; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura, id quod indiget, commodabis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, quam ingrederis (*Vulg. ad quam ingredieris*) possidendam. (B. CIX, C. CXV.) Cum voveris votum Domino Deo tuo, non retardabis reddere : quia requirit illud Dominus Deus tuus (h. Dominus Deus tuus a te). Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es. (C. CXVI.) Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit : foras autem ne efferas tecum. (B. CX, C. CXVII.) Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu contres : falco autem non metes.

(B. CXI, C. CXVIII, *Cap. XXIV.*) Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam scditatem : scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem : quia polluta est et abominabilis facta est coram Domino : ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tibi tradiderit possidendam. (B. CXII, C. XIX.) Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quidpiam necessitatis injungetur publicæ, sed vacabit absque culpa domi suæ¹, ut uno anno lætetur cum uxore sua. (B. CXIII, C. CXX.) Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam ; quia animam suam apposuit (*Vulg. posuit*) tibi. (B. CXIV, C. CXXI.) Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo, acceperit pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui. (B. CXV.) Observa diligenter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcunque docuerint te sacerdotes Levitici generis, juxta id quod præcepi eis, et imple sollicite. (B. CXVI, C. CXXII.) Mementote quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via cum egredere mini de Ægypto. (B. CXVII, C. CXXIII.) Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus ut pignus auferas ; sed stabis foris,

gamus, ubi verborum sensus in idem recidit. MART.

— Urbinas ms. cum aliis penes Martian. *domui suæ*, quod et magis Hebræo לביתו adheret ; Palat. habet *domus suæ*.

¹ Omnes mss. codices legunt hoc modo cum Cassone, *sed vacabit absque culpa domui suæ* Eundem quoque sensum expressit interpret Arabes. In Hebræo est לביתו, *Lebetho*, quod *suæ* optime respondet. Verum non maximi refert quocumque modo le-

et ille tibi proferet quod habuerit. (C. CXXIV.) **A** Si autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus (h. pignus ejus), sed statim reddes ei ante solis occasum; ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo. (B. CXVIII.) Non negabis (h. Non calumnieris) mercedem indigentis, et pauperis fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentant animam suam; ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum. (B. CXIX, C. CXXV.) Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. (B. CXX, C. CXXVI.) Non pervertes iudicium advenæ et pupilli. Nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. (C. CXXVII.) Memento quod servieris in Ægypto, et eruerit te Dominus Deus tuus inde. (C. CXXVIII.) Idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem. (B. CXXI.) Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non reverteris ut tollas illum; sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. (B. CXXII, C. CXXIX.) Si fruges colliges olivarum, quidquid remanserit in arboribus, non reverteris ut colligas; sed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ. (C. CXXX.) Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenæ, pupilli, ac viduæ. Memento quod et tu servieris in Ægypto, et idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem.

(B. CXXIII, C. CXXXI, *Cap. XXV.*) Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint iudices: quem justum esse perspexerint, illi iustitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem eum qui peccavit dignum viderint plagis, prosternent et coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit et plagarum modus; ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant: ne sæde laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus (h. ante oculos tuos sit frater tuus). (B. CXXIV, C. CXXXII.) Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas. (B. CXXV, C. CXXXIII.) Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui; et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus Israel. (C. CXXXIV.) Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit majores natu, dicetque: Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel: nec me in conjugem sumere. Statimque accersiri eum facient, et interrogabunt. Si responderit: Nolo eam uxorem accipere: accedet mulier (h. cognata ejus) ad eum coram senioribus, et

A tollet calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, et dicet: Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati (B. CXXVI, C. CXXXV.) Si habuerint inter se jurgium viri (*Vulg. add. duo*), et unus contra alterum rixari cœperit, volensque uxor alterius eruere virum suum de manu fortioris (h. percutientis), miseritque manum, et apprehenderit verenda ejus: abscedes manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia. (B. CXXVII, C. CXXXVI.) Non habebis in sacco diversa pondera, majus et minus: nec erit in domo tua modius major et minor. Ponderus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi; ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. **B** Abominatur enim Dominus eum (h. Dominus Deus tuus eum) qui facit hæc, et aversatur omnem injustitiam. (B. CXXVIII, C. CXLVII.) Memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto: quomodo occurrerit tibi; et extremos agminis tui, qui lassissimi residebant, ceciderit, quando tu eras fame et labore confectus, et non timuerit Deum. (T. XIV.) Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, et subjecerit cunctas per circuitum nationes, in terra, quam tibi pollicitus est: delebis nomen (h. memoriam) ejus sub cælo. Cave ne obliviscaris.

(B. CXXIX, C. CXXXVIII, *Cap. XXVI.*) Cumque intraveris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, et obtinueris eam, atque habitaveris in illa: tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et panes in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus: accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, et dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum terram, pro qua juravit patribus nostris, ut daret eam nobis. Suscipiensque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui; et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus persequabatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, et ibi peregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam et robustam et infinitæ multitudinis. Afflixeruntque nos Ægyptii, et persecuti sunt imponentes onera gravissima, et clamavimus ad Dominum Deum patrum nostrorum: qui exaudivit nos, et respexit humilitatem nostram, et laborem, atque angustiam; et eduxit nos de Ægypto in manu forti, et brachio extenso, in ingenti pavore, in signis atque portentis; et introduxit ad locum istum et tradidit nobis terram hanc lacte et melle manantem. Et idcirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu Domini Dei tui; et adorato Domino Deo tuo, epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi, et comui tuæ, tu et Levites, et advena qui tecum est. Quando compleveris decimam cunctarum frugum

tuarum, anno decimarum tertio, dabis Levitæ, et advenæ, et pupillo et viduæ, ut comedant intra portas tuas, et saturentur: loquerisque in conspectu Domini Dei tui: Abstuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud Levitæ et advenæ, pupillo ac viduæ, sicut jussisti mihi; non præterivi mandata tua, nec sum oblitus imperii [*Vulg. add. tui*]. Non comedi ex his in luctu meo, nec separavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. Respice de sanctuario tuo, et de excelso cœlorum habitaculo, et benedic populo tuo Israel, et terræ quam dedisti nobis, sicut jurasti patribus nostris, terræ lacte et melle mananti. Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi, ut facias mandata hæc atque judicia; et custodias et impleas ex toto corde tuo, et ex tota anima tua. [B. CXXX.] Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias cæremonias illius, et mandata atque judicia, et obedias ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia præcepta ejus; et faciat te excelsiorem cunctis gentibus quas creavit in laudem, et nomen, et gloriam suam [h. non habet]; et ut sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut locutus est. Præcepit autem Moses et seniores Israel populo, dicentes: Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie.

[T. XV, B. CXXXI, Cap. XXVII.] Cumque transieritis Jordanem in terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, et calce lævigabis eos, ut possis in eis scibere omnia verba legis hujus [h. et scribes super eos omnia verba legis hujus], Jordane transmisso: ut introcas terram, quam Dominus Deus tuus dabit, tibi terram lacte et melle manantem, sicut juravit patribus tuis. Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis, in monte Hebal, et lævigabis eos calce, et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo, de lapidibus quos ferrum non tetigit, et de saxis informibus et impolitibus, et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, et immolabis hostias pacificas, comedesque ibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo. Et scribes super lapides omnia verba legis hujus plane et lucide. [C. CXXXIX.] Dixeruntque Moses et sacerdotes Levitici generis ad omnem Israel: Attende, et audi, Israel: hodie factus es populus Domini Dei tui: audies vocem ejus et facies mandata atque justitias, quas ego præcipio tibi hodie [*Vulg. tac. hodie*]. [C. CXL.] Præcepitque Moses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Jordane transmisso: Simeon, Levi, Judas, Issachar, Joseph, et Benja-

min. Et e regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, et Aser, Zabulon, Dan, et Nephtali. [C. CXLI.] Et pronuntiabunt Levitæ, dicentque ad omnes viros Israel excelsa voce: [B. CXXXII.] Maledictus homo qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. Et respondebit omnis populus, et dicet: Amen. Maledictus qui non honorificat patrem suum, et matrem. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui pervertit judicium advenæ, pupilli et viduæ. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum omni jumento. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit eum sorore sua, filia patris sui, vel matris suæ. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum sooru sua [h. cum socru, hoc est, cognata sua]. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui clam percusserit proximum suum. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. Et dicet omnis populus: Amen¹.

[B. CXXXIII, C. CXLII, Cap. XXVIII.] Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra. Venientque super te universæ benedictiones istæ, et apprehendent te: si tamen præcepta ejus audieris. Benedictus tu in civitate, benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, fructusque jumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, et caulæ ovium tuarum. Benedicta horrea tua, et benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris et ingrediens et egrediens. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua. Emitte Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum [h. et super omnia ad quæ manum miseris]: benedicetque tibi in terra quam acceperis. Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut juravit tibi: si custodieris mandata Domini Dei tui, et ambulaveris in viis ejus. Videbuntque omnes terrarum populi quod nomen Domini invocatum sit super te, et timebunt te. Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui, et fructu jumentorum tuorum, fructu terræ tuæ: quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret tibi.

¹ De variantibus hujus versiculi lectionibus apud Hebræos, Samaritanos, ac Græcos fuse disputat S. Hieronymus lib. II Comment. in Epist. ad Gal. cap. III; illuc se a nobis amandari patietur lector

curiosus. MART.

— Recolendus denuo est S. Pater Comment. in Epist. ad Galat. cap. III, quod et Martian. jubet,

Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cœlum, ut tribuat pluviam terræ tuæ in tempore suo : et benedicet cunctis operibus manuum tuarum. Fenerabis gentibus multis, et ipse a nullo fenus accipies. Constituet te Dominus in caput, et non in caudam, et eris semper supra, et non subter ; si audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, et custodieris et feceris, ac non declinaveris ab eis, nec ad dexteram, nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neque colueris eos [h. et non declines a præceptis quæ ego præcipio tibi hodie, ad dextram nec ad sinistram ieris, secutus deos alienos, neque colas eos]. [C. CXCIII.] Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, et facias omnia mandata ejus et cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, et maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, armenta bouum tuorum, et greges ovium tuarum. Maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens. Mittet Dominus super te famem et esurientiam, et increpationem in omnia opera tua, quæ facies : donec conterat te, et perdat velociter, propter adinventiones tuas pessimas in quibus reliquisti me. Adjungat Dominus tibi pestilentiam, donec consumat te de terra, ad quam ingrederis [Vulg. ingredieris] possidendam. Percuciat te Dominus egestate, febre et frigore, ardore et æstu, et aere corrupto ac rubigine et persequatur donec pereas. Sit cœlum, quod supra te est, æneum : et terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem, et de cœlo descendat super te cinis, donec conteraris [h. pulverem et cinerem de cœlo : descendant super te, donec conteraris]. Tradet te Dominus corruentem ante hostes tuos. Per unam viam egrediaris contra eos, et per septem fugias, et dispergaris per omnia regna terræ. Sitque cadaver tuum in escam cunctis volatilibus cœli, et bestiis terræ, et non sit qui abigat. Percuciat te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercora egeruntur, scabie quoque et prurigine : ita ut curari nequeas. Percuciat te Dominus amentia et cæcitate ac furore mentis, et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Uxorem accipias, et alius dormiat cum ea. Domum ædifices, et non habites in ea. Plantes vineam, et non vindemies eam. Bos tuus immoletur coram te, et non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, et non reddatur tibi. Oves tuæ dentur inimicis tuis, et non sit qui te adjuvet. Filii tui et filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, et deficientibus ad conspectum eorum tota die, et non sit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, et omnes labores tuos, comedat populus quem ignoras, et sis semper calumniam sustinens, et oppressus

A cunctis diebus, et stupens ad terrorem eorum, quæ videbunt oculi tui. Percuciat te Dominus ulcere pessimo in genibus et in suris, sanarique non possis a planta pedis usque ad verticem tuum. Ducet te Dominus, et regem tuum, quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras tu et patres : et servias ibi diis alienis, ligno et lapidi. Et eris perditus in proverbium ac fabulam omnibus populis, ad quos te introduxerit Dominus. Sementem multam jacies in terram, et modicum congregabis : quia locustæ omnia devorabunt. Vineam plantabis et fodies, et vinum non bibes, nec colliges ex ea quidpiam : quoniam vastabitur vermibus. Olivas habebis in omnibus terminis tuis, et non ungeris oleo : quia defluent, et peribunt. Filios generabis et filias, et non frueris eis : quoniam ducentur in captivitatem. Omnes arbores tuas et fruges terræ tuæ rubigo consumet. Advena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior : tu autem descendes et eris inferior. Ipse fenerabit tibi, et tu non fenerabis ei. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam. Et venient super te omnes maledictiones istæ [Vulg. tac. istæ], et persequentes apprehendent te, donec intereas : quia non audisti vocem Domini Dei tui, nec servasti mandata ejus et cæremonias, quas præcepit tibi. Et erunt in te signa atque prodigia, et in semine tuo usque in sempiternum : eo quod non servieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisque lætitia, propter rerum omnium abundantiam : servies inimico tuo, quem immittet Dominus tibi, in fame, et siti, et nuditate, et omnium penuria : et imponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, et (h. non habet) de extremis terræ finibus, et in similitudinem aquilæ volantis cum impetu : cujus linguam intelligere non possis, gentem procacissimam, quæ non deferat seni, nec misereatur parvuli, et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ : donec intereas, et non relinquat tibi triticum, vinum et oleum, armenta bouum et greges ovium : donec te disperdat et conterat in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi (h. Obsideberis in omnibus portis tuis donec destruantur muri tui) atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Obsideberis intra portas in omni terra (Vulg. add. tua), quam dabit tibi Dominus Deus tuus, et comedes fructum ventris tui et (h. non habet) carnes filiorum (Vulg. add. tuorum) et filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia et vastitate, qua opprimet te hostis tuus. Homo delicatus in te, et luxuriosus (h. et tener) valde, invidet fratri suo, et uxori, quæ cubat in sinu suo, ne det eis de carnibus filiorum suorum (Vulg. tac. suorum). quas comedet, eo quod nihil habeat aliud in obaidione et penuria, qua vastaverint te inimici tui intra omnes portas tuas. Tenera mulier et delicata, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis

vestigium figere, propter mollitiem et teneritudinem nimiam, invidet viro suo, qui cubat in sinu ejus, super filii et filiae carnibus, et illuvie secundarum, quae egrediuntur de medio feminum ejus, et super liberis, qui eadem hora nati sunt. Comedent enim eos clam propter rerum omnium penuriam in obsidione et vastitate, quo opprimet te inimicus tuus intra portas tuas. Nisi custodieris et feceris omnia verba legis hujus, quae scripta sunt in hoc volumine, et teneris nomen ejus gloriosum et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum: augebit Dominus plagas tuas, et plagas seminis tui, plagas magnas et perseverantes (h. fideles) infirmitates pessimas et perpetuas (h. fideles). Et convertet in te omnes afflictiones Aegypti, quas timuisti, et adhærebunt tibi. Insuper et universos languores, et plagas, quae non sunt scriptae in volumine legis hujus, inducet Dominus super te, donec te conterat, et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sic ut astra caeli praeter multitudinem, quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut ante lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subvertens, ut auferamini de terra, ad quam ingrederis (*Vulg.* ingredieris) possidendam. Disperget te Dominus in omnes populos a summitate terrae usque ad terminos ejus, et servies ibi diis alienis, quos et tu ignoras et patres tui, lignis et lapidibus. In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pavidum, et deficientes oculos, et animam mœrore consumptam. (B. CXXXIV.) Et erit vita tua quasi pendens ante oculos tuos ¹ (h. ante te). Timebis nocte et die, et non credes vitae tuae. Mane dices: Quis mihi det vesperum? et vespere: Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis, et propter ea quae tuis videbis oculis. Reducet te Dominus classibus in Aegyptum, per viam de qua dixit tibi, ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non erit qui emat.

(T. XVI, Cap. XXIX.) Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Mosi ut feriret cum filiis Israel in terra Moab: præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Horeb. (C. CXLIV.) Vocavitque Moses omnem Israel, et dixit ad eos: Vos vidistis

¹ Primum e Septuaginta Interpretibus mutuati sunt Latini, *ante oculos tuos*, quod scriptum reperitur in Canone et paucis aliis antiquioribus mss. codicibus: successu vero temporum e Canonis marginali scholio luxisse videtur in plures Latinos codices, *ante te*, nam cum editis ita maxima pars librorum mss. MART.

² Unus Canon. Hebraicæ veritatis veram hic retinet e suo fonte lectionem: cæteri tum editi, tum mss. habent *pedum vestrorum*. MART.

— Hic quoque nostri mss. et plerique alii apud Martianæum cum Vulgatis *vestrorum* legunt pro *horum*. Hebr. ad litteram, *calciamentum tuum in*

A Aegypti Pharaoni, omnibus servis ejus, universaeque terrae illius, tentationes magnas, quas videntur oculi tui, signa illa portentaque ingentia. (B. CXXXV.) Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes, et aures quae possint audire, usque in præsentem diem. Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum tuorum ² vetustate consumpta sunt. Panem non comedisti, vinum et siceram non bibistis: ut sciretis, quia ego sum Dominus Deus vester. Et venistis ad locum hunc: egressusque est Seon rex Esebon, et Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, et tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendam Ruben et Gad, et dimidia tribui Manasse. Custodite ergo verba pacti hujus et implete ea, ut intelligatis universa quae facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro principes vestri, ac tribus, et majores natu, atque doctores, omnis populus Israel, liberi et uxores vestrae, et advena qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæssoribus, et his qui comportant aquas (h. lignorumque cæssores, et hi qui comportant aquas), ut transeas in fœdere Domini Dei tui, et injurjurando quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum, ut suscitetur tibi in populum, et ipse sit Deus tuus, sicut locutus est tibi, et sicut juravit patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Nec vobis solis ergo hoc fœdus ferio, et hæc juramenta confirmo, sed cunctis præsentibus et absentibus. Vos enim nostis quomodo habitaverimus in terra Aegypti, et quomodo transierimus per medium nationum, quas transeantes, vidistis abominationes et sordes, id est, idola eorum, lignum et lapidem, argentum et aurum, quae colebant. Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor aversum est hodie a Domino Deo nostro, ut vadat et serviat diis illarum gentium, et sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem. Cumque audierit verba juramenti hujus, benedicat sibi in corde suo, dicens. Pax erit mihi, et ambulabo in pravitate cordis mei, et assumat ebrius sitientem ³. et Dominus non ignoscat ei: sed tunc quam maxime furor ejus sumet, et zelus contra hominem illum, et sedeant (h. et recumbant) super eum omnia maledicta, quae scripta sunt in hoc volumine, et deleat Dominus nomen ejus sub caelo,

pede tuo, etc.

³ Ita Canon Heb. verit. ac manuscripti omnes, quibus concinunt Syr. Chald. et Arabs cum versione Samaritana. Sensus obscurior est in editis ex mutatione unius litterulae, s nempe in *b*, *absumat*, MART.

— Urbinas ms., *assumat ebrius sitientem*. Haud autem scio, num rectius Vulgati habeant *absumat*, quod Sixtus V reponi jussit in Latinis Bibliis, et commode potest ab $\tau\delta\kappa$ Hebræo derivari. Certe obscurus suo apte ingenio locus minime fit, ut putat Martianæus, hac lectione obscurior, quia planior doctissimis Interpretibus visus est.

et consumat eum in perditionem ex omnibus tribus Israel, juxta maledictiones quæ in libro legis hujus ac fœderis continentur. Dicitque sequens generatio, et filii qui nascentur deinceps, et peregrini, qui de longe venerint, videntes plagas terræ illius, et infirmitates, quibus eam afflixerit Dominus, sulphure et salis ardore comburens, ita ut faltra non seratur, nec virens quidpiam germinet, in exemplum subversionis Sodomæ et Gomorrhæ, Adamæ et Seboim, quas subvertit Dominus in ira et furore suo. Et dicent omnes gentes: Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est ira furoris ejus immensa? Et respondebunt: Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti, et servierunt diis alienis, et adoraverunt eos, quos nesciebant, et quibus non fuerant attributi: idcirco iratus est furor Domini contra terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt, et ejecit eos de terra sua in ira, et in furore et in indignatione maxima. (B. CXXXVI, C. CXLV.) Projecitque in terram alienam, sicut hodie comprobatur. Abscondita Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt nobis et filiis nostris usque in æternum, ut faciamus universa verba legis hujus.

(Cap. XXX.) Cum ergo venerint super te omnes sermones isti, benedictio sive maledictio, quam proposui in conspectu tuo, ut ductus pœnitentia cordis tui in universis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, et reversus fuerit ad eum, et obedieris ejus imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, et in tota anima tua: reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam, ac miserebitur tui, et rursum congregabit te decunctis populis, in quos te ante dispersit. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, et assumet, atque introducet in terram, quam possederunt patres tui, et obtinebis eam, et benedicens tibi, majoris numeri te esse faciet quam fuerunt patres tui. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et possis vivere. Omnes autem maledictiones has convertet super inimicos tuos, et eos qui oderunt, te, et persequuntur. Tu autem revertaris, et audies vocem Domini Dei tui: faciesque universa mandata quæ ego præcipio tibi hodie, et abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, in sobole uteri tui (h. in fructu ventris tui), et in fructu jumentorum tuorum, in ubertate terræ tuæ, et in rerum omnium largitate. Revertetur enim Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavisus est in patribus tuis, si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris præcepta ejus et cæremonias, quæ in hac lege conscriptæ sunt, et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua. (C. CXLVI.) Mandatum hoc, quod ego

A præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, ut possis dicere. Quis nostrum ad cœlum valet conscendere, ut deferat ilud ad nos, et audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis e nobis transfretare poterit mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum. (B. CXXXVII, C. CXLVII.) Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et custodias mandata illius et cæremonias atque judicia, et vivas, ac multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingrederis possidendam. Sin autem aversum fuerit cor tuum, et audire nolueris, atque errore deceptus adoraveris deos alienos, et servieris eis: prædico tibi hodie quod pereas, et parvo tempore moreris in terra, ad quam Jordane transmissio, ingrederis possidendam. (B. CXXXVIII.) Tesotes invico hodie cœlum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas, et semen tuum, et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, et illi adhæreas (ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum), ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, et Jacob, ut daret eam illis.

(T. XVII, C. CXLVIII, Cap. XXXI.) Abiit itaque Moses, et locutus est omnia verba hæc ad universum Israel, et dixit ad eos: Centum viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus dixerit mini: Non transibis Jordanem istum. Dominus ergo Deus tuus transibit ante te, ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, et possidebis eas, et Josue ipse transibit ante te, sicut locutus est Dominus. Facietque Dominus eis sicut fecit Seon et Og regibus Amorrhæorum, et terræ eorum, delebitque eos. Cum ergo et hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepi vobis. Viriliter agite, et confortamini: nolite timere, nec paveatis a conspectu eorum, quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, et non dimittet, nec derelinquet te. (C. CXLIX.) Vocavitque Moses Josue, et dixit ei coram omni Israel: Confortare et esto robustus: tu enim introduces populum istum in terram, quam daturum se juravit patribus eorum Dominus, et tu eam forte divides. Et Dominus qui conductor vester est, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paveas. Scripsit itaque Moses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, et cunctis senioribus Israel. Præcepitque eis, dicens: Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni

Israel, audientibus eis, et in unum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis et advenis, qui sunt intra portas tuas : ut audientes discant, et timeant Dominum Deum vestrum, et custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus. Filii quoque eorum qui nunc ignorant, ut audire possint, et timeant [h. audiant et discant, ut timeant] Dominum Deum vestrum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Jordane transmissio, pergitis obtinendam. [T. XVIII, B. CXXXIX.] Et ait Dominus ad Moysen : Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue, et stete in tabernaculo testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii : apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. [C. CL.] Dixit Dominus ad Moysen : Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in terra, ad quam ingreditur, et habitabit in ea; ibi [h. non habet hoc] derelinquet me, et irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo, et derelinquam eum, et abscondam faciem meam ab eo, et erit in devoracionem : invenient eum omnia mala [h. mala multa] et afflictiones, ita ut dicat in illo die : Vere quia non est Deus mecum [h. Deus meus in medio mei], invenerunt me hæc mala. Ego autem abscondam, et celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala quæ fecit, quia secutus est deos alienos. Nunc itaque scribite vobis canticum istud, et docete filios Israel, ut memoriter teneant, et ore decantent, et sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel. Introducam enim eum in terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte et melle manantem. Cumque comederint, et saturati crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, et servient eis, et detrahent mihi, et irritum facient pactum meum. Postquam invenerint eum mala multa et afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim [h.] cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. [C. CLI.] Scripsit ergo Moyses canticum [h. Canticum hoc in die illo], et docuit filios Israel. Præcepitque Josue filio Nun, et ait : Confortare, et esto robustus : tu enim introduces filios Israel in terram, quam pollicitus sum, et ego ero tecum. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit : præcepit Levitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens : Tollite librum istum ¹ [h. librum legis hunc], et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri : ut sit ibi contra te in testimonium. Ego enim

A scio contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me et ingrediente [h. non habet et ingrediente] vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum : quando magis cum mortuus fuero ! Congregate ad me omnes mares natu per tribus vestras, atque doctores, et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo [h. testes invocabo] contra eos cælum et terram. Novi enim quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis cito de via, quam præcepi vobis : et occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, ut irritetis eum per opera manuum vestrarum. [B. CXL.] Locutus est ergo Moyses, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus, et ad finem usque complevit :

[Cap. XXXII.] Audite, cœli, quæ loquor :
audiat terra verba oris mei.

Concrescat ut pluvia doctrina mea :

fluat ut ros eloquium meum :

Quasi imber supra herbam,
et quasi stillæ super gramina :
quia nomen Domini invocabo.

Date magnificentiam Deo nostro :

Dei perfecta sunt opera ;
et omnes viæ ejus judicia.

Deus fidelis, et absque ulla iniquitate,
justus et rectus :

peccaverunt ei, non filii ejus in sordibus :

Generatio prava atque perversa :

hæccine reddis Domino, popule stulte et insipiens ?

Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te,
et fecit, et creavit te ?

C Memento dierum antiquorum,
cogita generationes singulas :

Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi :

majores tuos, et dicent tibi :

Quando dividebat Altissimus gentes :

quando separabat filios Adam,

Constituit terminos populorum

juxta numerum filiorum Israel.

Pars autem Domini, populus ejus :

Jacob funiculus hæreditatis ejus.

Invenit eum in terra deserta.

in loco horroris et vastæ solitudinis.

Circumduxit eum, et docuit :

et custodivit quasi pupillam oculi sui.

D Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos,
et super eos volitans.

Expandit alas suas, et assumpsit eum ¹.

atque portavit in humeris suis.

Dominus solus dux ejus fuit ;

et non erat cum eo Deus alienus.

Constituit eum super excelsum terram :

excidisse e textu Hebræo hodierno : quod etsi plurimis exemplis jam probaverimus, adhuc tamen in consequentibus id ipsum observare non pigebit.
MART.

¹ Palatin. ms. et assumpsit eos.

¹ Samaritanus textus bene legit hoc loco לִקְחֵהוּ, *lichah*, id est, *tollite*, seu *capite*. Hodiernus autem Hebræus non habet litteram *vau* servilem in fine, sed tres tantummodo radicales לָקַח, *lacoahh*, quod significat, *captendo*, sive, *tollendo*, hoc est, *tollendo librum legis istum, ponite*, etc. Hinc liquet nonnulla

ut comederet fructus agrorum,
 Et sugeret mel de petra,
 oleumque de saxo durissimo.
 Butyrum de armento, et lac de ovibus
 cum adipe agnorum et arietum, filiorum Basan:
 Et hircos cum medulla tritici,
 et sanguinem uvæ biberet meracissimum.
 Incrassatus est dilectus [h. rectus], et recalcitravit
 incrassatus, impinguatus, dilatatus.
 Dereliquit Deum factorem suum,
 et recessit a Deo salutari suo,
 Provocaverunt eum in diis alienis,
 et in abominationibus † ad iracundiam concita-
 verunt.
 Immolaverunt dæmoniis et non Deo,
 diis quos ignorabant,
 Novi recentesque venerunt ‡,
 quos non coluerunt patres eorum.
 Deum qui te genuit, dereliquisti,
 et oblitus es Domini creatoris tui.
 Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est,
 quia provocaverunt eum filii sui et filiæ.
 Et ait : Abscondam faciem meam ab eis,
 et considerabo novissima eorum :
 Generatio enim perversa est,
 et infideles filii.
 Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus,
 et irritaverunt in vanitatibus suis :
 Et ego provocabo eos in eo qui non est populus,
 et in gente stulta irritabo illos.
 Ignis succensus est in furore meo,
 et ardebit usque ad inferni novissima :
 Devorabitque terram cum germine suo †,
 et montium fundamenta comburet,
 Congregabo super eos mala,
 et sagittas meas complebo in eis.
 Consumuntur fame,
 et devorabunt eos aves morsu amarissimo.
 Dentes bestiarum immittam in eos,
 cum furore trahentium super terram atque ser-
 pentium.
 Foris vastabit eos gladius, et intus pavor :
 juvenem simul ac virginem, lactentem cum ho-
 mine sene.
 Dixi : Ubivam sunt ?
 cessare faciam [h. Exterminabo eos in furore meo
 et cessare faciam] ex hominibus memoriam eorum. D
 Sed propter iram inimicorum distuli :
 ne forte superbirent hostes eorum,
 Et dicerent : Manus nostra excelsa,
 et non Dominus, fecit hæc omnia.
 Gens absque consilio est, et sine prudentia.
 Utinam saperent, et intelligerent,

† Interserunt alii libri, *suis*.

‡ Hic quoque addunt alii libri, *ad eos*.

§ Rabbanus legit, *Comedis terram et nascentia ejus*.

¶ Ms. Palat., *persequetur* ; alii libri, *persequitur*, et mox *fugant pro fugarent*.

A ac novissima providerent.
 Quo modo persequatur † unus mille,
 et duo fugarent decem millia ?
 Nonne ideo, quia Deus suus vendidit eos,
 et Dominus conclusit illos ?
 Non enim est Deus noster ut Deus [*Vulg.* dii] eorum
 et inimici nostri sunt iudices.
 De vinea Sodomorum, vinea eorum,
 et de suburbanis Gomorrhæ.
 Uva eorum uva fellis,
 et hotri amarissimi,
 Fel draconum vinum eorum,
 et venenum aspidum insanabile.
 Vonne hæc condita sunt apud me,
 et signata in thesauris meis ?
 B Mea est ultio, et ego retribuam in tempore,
 ut labatur pes eorum :
 Juxta est dies perditionis [h. perditionis eorum],
 et adesse festinant tempora.
 Judicabit Dominus populum suum,
 et in servis suis miserebitur.
 Videbit quod infirmata sit manus,
 et clausi quoque defecerunt,
 residuique consumpti sunt.
 Et dicent : Ubi sunt dii eorum,
 in quibus habebant fiduciam ?
 De quorum victimis comedebant adipem,
 et bibebant vinum libaminum.
 Surgant, et opitulentur vobis,
 et in necessitate vos protegant.
 Videte quod ego [h. ego, ego] sim solus,
 et non sit alius Deus præter me :
 C Ego occidam, et ego vivere faciam :
 percutiam, et ego sanabo,
 et non est qui de manu mea possit eruere.
 Levabo ad cælum manum meam,
 et dicam : Vivo ego in æternum.
 Si acuero ut fulgur gladium meum,
 et arripuerit iudicium manus mea :
 Reddam ultionem hostibus meis :
 et his qui oderunt me, retribuam :
 Inebriabo sagittas meas sanguine,
 et gladius meus devorabit carnes,
 De cruore occisorum,
 et de captivitate nudati inimicorum capitis.
 Laudate, gentes, populum ejus,
 quia sanguinem servorum suorum ulciscetur.
 Et vindictam retribuet in hostes eorum,
 et propitius erit † terræ populi sui.
 [B. CXLI.] Venit ergo Moses, et locutus est om-
 nia verba Cantici hujus in auribus populi, ipse et
 Josue † [h. Osee] filius Nun. Complevitque omnes
 sermones istos, loquens ad universum Israel. Et

† Interserunt veteres libri hic *Dominus*.

‡ Hebræus et Chaldæus legunt *וְיִשְׁעוּ*, id est, *Hosea*, vel *Osee* more antiquorum : Samaritanus autem, LXX et Syrus habent *Jod* ab initio, *וְיִשְׁעוּ*, *Jehosea*, vel *Josue*. MART.

dixit ad eos : Ponite corda vestra in omnia verba, **A** quæ ego testiflor vobis hodie : ut mandetis ea filiis vestris custodire et facere, et implere [h. non habet et implere] universa, quæ scripta sunt legis hujus : quia non incassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viverent : quæ facientes longo perseveretis tempore in terra, ad quam, Jordane transmissio, ingredimini possidendam [T. XIX, C. CLII]. Locutusque est Dominus ad Moisen in eadem die, dicens : Ascende in montem istum Abarim, id est, transitum, in montem Nebo [h. istum Abarim, montem Nebo], qui est in terra Moab contra Jericho : et vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israel obtinendam, et morere in monte. Quem conscendens jungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, et appositus populis suis : qui prævaricati estis contra me, in medio filiorum Israel, ad aquas contradictionis in Cades deserti Sin ; et non sanctificastis me inter filios Israel. E contra [h. Propterea e contra] videbis terram, et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israel.

[B. CXCH, C. CLIII, Cap. XXXIII]. Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei ³ [h. vir Dei], filiis Israel ante mortem suam, et ait : Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt : et qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius. Legem præcepit nobis Moyses, hæreditatem multitudinis Jacob. **Erit** apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israel.

Vivat Ruben, et non moriatur, et sit parvus in numero.

Hæc est Judæ benedictio : Audi, Domine, vocem Judæ, et ad populum suum introduc eum : manus ejus pugnabunt pro eo, et adjutor illius contra adversarios ejus erit.

Levi quoque ait : Perfectio tua et doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, et judicasti ad aquas contradictionis. Qui dixit patri suo et matri suæ : Nescio vos ; et fratribus suis : Ignoro vos ⁴ : et nescierunt [h. nescivit] filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt, judicia tua, o Jacob, et legem tuam, o Israel [h. illuminent judicia tua in Jacob, et legem tuam in Israel] : ponent thymiama in furore tuo, et holocaustum super altare tuum. **Benedic**, Domine, fortitudini ejus, et opera manuum illius suscipe. Percute dorsa inimicorum ejus, et qui oderant eum, non consurgant.

¹ Hieronymus in epistola ad Cyprianum scholion istud manifeste probat : ibi enim psalmi LXXXIX explanationem aggressus, hæc ait : « Primum sciendum, quod psalmi istius juxta Hebraicorum titulus sit, *Oratio Mosi viri Dei* : juxta Septuaginta, *Oratio Moysi hominis Dei*. » In Hebræo אִישׁוֹחַ אֱלֹהִים, is *haelohim* legimus, quod apud LXX etiam hoc loco interpretatur, ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ *homo Dei* :

Et Benjamin ait : Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota die morabitur, et inter humeros illius requiescet.

Joseph quoque ait : De benedictione Domini terra ejus ; de pomis cæli, et rore, atque abyso subjacente. De pomis fructuum solis ac lunæ. De vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum : et de frugibus terræ, et plenitudine ejus. Benedictio illius [h. voluntas illius] qui apparuit in rubo, veniat super caput Joseph, et super verticem Nazaræi inter fratres suos. Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua rhinocerotis cornua illius : in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ. Hæ sunt multitudines Ephraim : et hæc millia Manasse.

B Et Zabulon ait : Lætare, Zabulon, in exitu tuo, et Issachar in tabernaculis tuis. Populos ad montem vocabunt : ibi immolabunt victimas justitiæ. Qui inundationem maris quasi lac sugent, et thesauros absconditos arenarum.

Et Gad ait : Benedictus in latitudine Gad : quasi leo requievit, cepitque brachium et verticem. Et vidit principatum suum, quod in parte sua doctor esset repositus : qui fuit cum principibus populi, et fecit justitias Domini, et judicium suum cum Israel.

Dan quoque ait : Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.

Et Nephthali dicit : Nephthali abundantia perfruetur, et plenus erit benedictionibus Domini : mare et meridiem possidebit.

C Aser quoque ait : Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, et tingat in oleo pedem suum. Ferrum et æs calceamentum ejus. Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua. Non est Deus alius ut Deus rectissimi, ascensor cæli auxiliator tuus. Magnificentia ejus [h. et judicia ejus] discurrunt [h. non habet, discurrunt] nubes [h. et in magnificentia ejus nubes], habitaculum ejus sursum, et subter brachia sempiterna : ejiciet a facie tua inimicum, dicetque : Conterere.

Habitabit Israel confidenter, et solus. Oculus Jacob [h. fons Jacob] in terra frumenti et vini, cælique [h. cælique ejus] caligabunt rore. Beatus tu, Israel : quis similis tui, popule, qui salvaris in Domino ? scutum auxilii tui, et gladius gloriæ tuæ : negabunt te inimici tui, et tu eorum colla calcabis.

[Cap. XXXIV]. Ascendit ergo Moyses de campatribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasgha contra Jericho : ostenditque ei Dominus omnem terram Galaad usque Dan ⁵. Et universum

apud Chaldæum vero, *propheta Dei*. In versione Syriaca *servus Dei*, et in Arabica *apostolus Dei* dicitur Moyses. MART.

² Undecim mss. nostri codices legunt, *ignoro illos* : editorum nihilominus lectio præferenda est, quia textui Hebraico consonat. MART.

³ Canon habet, *de Galaad usque Dan*, quod satis accommodatum Scripturæ reddit sensum. MART.

Nephthali, terramque Ephraim et Manasse, et omnem terram Juda usque ad mare novissimum, et australem partem, et latitudinem campi Jericho civitatis palmarum usque Segor. Dixitque Dominus ad eum: Hæc est terra, pro qua juravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, et non transibis ad illam. (C. CLIV). Mortuusque est ibi Moses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino, et sepelivit eum in valle terræ Moab contra Phohor, et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem. Moses centum et viginti annorum erat quando mortuus est; non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt (h. nec genæ illius rugatæ sunt).

A Fleveruntque eum filii Israel in campestribus Moab triginta diebus; et completi sunt dies planctus lugentium Mosen. Josue vero filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, quia Moses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israel, feceruntque sicut præcepit Dominus Mosi. (C. CLV). Et non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universæque terræ illius, et cunctam manum robustam, magnaque mirabilia, quæ fecit Moses coram universo Israel.

Explicit liber Deuteronomii.

— Minus recte ad Hebræum textum, quidquid Martiano videatur, habet Canon Hebræus, de

Galaad; neque enim גלעד scriptum est, sed את-חולצום.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS PRIMA.

ORDO SECUNDUS, PROPHETARUM.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM JOSUE BEN NUN¹.

Tandem finito Pentateucho Mosi, velut grandi fenore liberati, ad Jesum filium Nave manum mitimus, quem Hebræi JOSUE BEN NUN בן נון, id est, Josue filium Nun, vocant, et ad Judicium librum,

¹ Plures mss. legunt, *Præfatio S. Hieronymi in librum Josue et Judicium*. Et revera nullus exstat peculiaris Hieronymi prologus in librum *Judicium*: horum itaque duorum librorum communis censenda est ista Præfatio. MART.

— Addunt nonnulli mss. et *Judicium*, ut et Martianæus in suis reperit. Sed et Ruth, qui parvus libellus olim in Hebræo canone quasi appendix libri *Judicium* sub ejus unica notatione nominis censebatur, Præfatio hæc una comprehendit.

² Hic autem liber in nulla quod sciam recensione hic habetur loci aut in prophetarum ordine. Quin ipse idem Hieronymus eum ponit in Hagiographis tum in hac ipsa Scripturæ interpretatione ex Hebræo, cum in Prologo Galeato, ubi singulos juxta suam quemque classem enumerat.

³ Intellige cola versuum et commata, uti liquet

B quem שופטים appellat, ad Ruth רוּת quoque et ESTHER אֶסְתֵּר², quos iisdem nominibus efferunt. Monemusque lectorem, ut silvam Hebraicorum nominum³, et distinctiones per membra divisas dili-

ex præfatione in librum Paralipomenon, in qua profitetur Hieronymus versionis ex Hebræo curam in se suscepisse: *Ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quæ scriptorum confusa erant vitio, sensuumque barbariem, apertius et per versuum cola digereret*. Hic in Hugonem Cardinalem propter multas ejus allucinationes acerbe invehitur Erasmus Hieronymi scholiastes; sed acerbius adhuc Marianus in reprehensorem Erasmus, quia nec ipse sensum Hieronymi assecutus est supra, cum de libris Ruth et Esther loqueretur. MART.

— Urbinas ms. jacentem virgulam hic interponit ad hunc modum, *divisas diligens scriptor, etc.*, quæ porro sit isthæc versuum distinctio, cum alibi diximus, tum ex inferius proponendo exemplo liquet.